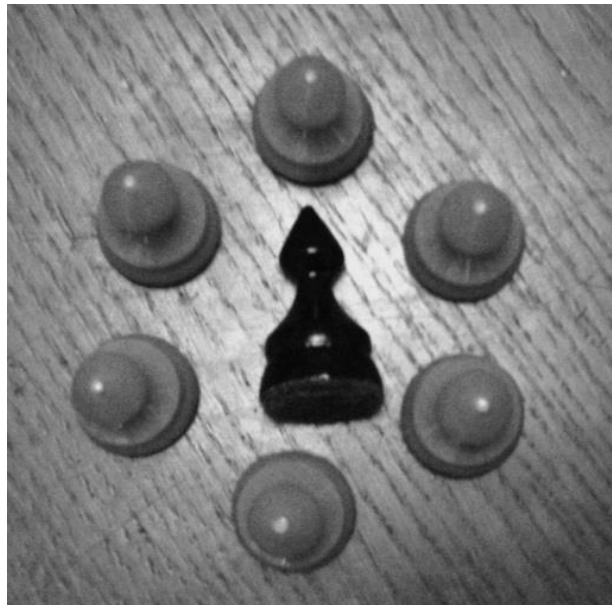

GÖTEBORGS UNIVERSITET
INSTITUTIONEN FÖR SOCIALT ARBETE

”Att leva efter sina egna lagar”

En kvalitativ studie av före detta kriminellas upplevelser av vägar in i och ut ur en kriminell livsstil

SQ1562, Vetenskapligt arbete i socialt arbete, 15 hp
Scientific Work in Social Work, 15 higher education credits
Kandidatnivå
Höstterminen 2013
Författare: Emma Hacker, Robert Haraldsson
Handledare: Stig Grundvall

Abstract

Titel: ”Att leva efter sina egna lagar” – En kvalitativ studie av före detta kriminellas upplevelser av vägar in i och ut ur en kriminell livsstil

Författare: Emma Hacker och Robert Haraldsson

Nyckelord: Kriminell livsstil, vägar in i kriminalitet, vägar ut ur kriminalitet, exitprocess, stigmatisering

Statistiska undersökningar visar att kriminalvårdens insatser är ineffektiva när det gäller att åstadkomma beteendeförändringar i klienternas livsstil. Risken att återfalla är för tidigare dömda förhållandevis hög. Men vad är det då som gör att vissa lyckas bryta med en kriminell livsstil? Och vad grundar sig en sådan livsstil i? Syftet med denna studie har varit att undersöka vilka faktorer och processer som är betydelsefulla på vägar in i och ut ur en kriminell livsstil. Detta har gjorts genom kvalitativa intervjuer. Samtliga sex informanter hade under tiden för intervjun lämnat den kriminella livsstilen bakom sig. Bland informanterna fanns både män och kvinnor och en spridd åldersfördelning. Något som framträdde särskilt tydligt i resultatet var den egna viljans relevans vid förändringsarbete samt nätverkets roll. Resultatet har analyserats med hjälp av systemteori, begreppet exitprocess samt begreppet stigmatisering.

Innehållsförteckning

Förord	1
Problemformulering	2
Inledning	2
Syfte	2
Frågeställningar	2
Förförståelse	3
Bakgrund	3
Tidigare forskning	5
En historisk tillbakablick	5
Vägar in i och ut ur en kriminell livsstil	6
Metodbeskrivning	9
Utgångspunkt	9
Arbetsfördelning	9
Val av metod	9
Urval	9
Genomförande	10
Analysmetod	11
Reliabilitet och validitet	11
Etiska överväganden	12
Teoretisk referensram	14
Systemteoretiska begrepp	14
Stigmatisering	15
Exitprocess	16
Empiri och analys	17
Innebörden av en kriminell livsstil	17
Resultat	17
Analys	18
Uppkomsten av en kriminell livsstil	19
Resultat	19
Analys	20
Att bryta med en kriminell livsstil	22
Resultat	22
Analys	25
Studiens huvudsakliga slutsatser	27

Avslutande reflektioner	29
Studiens slutsatser i ett samhällsperspektiv	29
Framtida forskning	30
Referenslista	31
Bilagor	34
Bilaga 1 - Frågeguide	34

Förord

Vi vill börja denna uppsats med att tacka alla som på något sätt bidragit till att göra denna studie möjlig. Ett extra stort tack vill vi rikta till föreningen KRIS för ert avgörande bidrag, samt till de informanter som ställt upp på att dela med sig av sina livshistorier. Vi önskar er lycka till i framtiden.

Vi vill också rikta tack till vår handledare Stig Grundvall vars hjälp varit betydelsefull vid hanteringen av studiens utmaningar. Ditt engagemang och din kontinuerliga feedback för vår uppsats har varit av stor vikt.

Slutligen vill vi också tacka varandra, för allt stöd och uppmuntran och för att vi klarat av varandra. Tack också för alla skratt i tider då ljuset i tunneln känts avlägset.

Problemformulering

Inledning

Vid en granskning av statistik kring antal återfall i brott efter en påföljd som kriminalvården verkställt, finner man att så många som 37% av de klienter som avtjänat kriminalvård döms till en ny kriminalvårdspåföljd inom tre år. Detta enligt kriminalvårdens redovisning om återfall från 2008 där återfall till och med år 2006 redovisas. I samma rapport kan utläsas att det finns en variation i återfall gällande olika påföljder. 49% av de som dömts till fängelse döms för ett nytt brott inom tre år, en siffra som representerar medelåterfallet oavsett strafftidens längd. Bland de som döms till ett medellångt fängelsestraff eller tidigare har blivit dömda är återfallsrisken särskilt hög. Bland dessa återfinns delgrupper med återfall på upp till 87% inom tre år (www.kriminalvarden.se).

Men vad är det då som gör att vissa har lättare att bryta med sin kriminella livsstil än andra? Sahlin (2008) belyser att en av kriminalvårdens huvuduppgifter är just att förhindra att klienten återfaller i kriminalitet. Trots detta visar statistiken ovan att det finns ett samband mellan att ha varit dömd tidigare och att återfalla i kriminalitet. Eftersom det är svårt att se något önskat samband mellan kriminalvårdens insatser och minskat återfall i brott, är vi intresserade av att intervjua människor som har lyckats bryta med sin kriminella livsstil för att ta reda på vilka inslag de tycker har varit av betydelse på deras väg tillbaka in i samhället. Vi ämnar också ta reda på vilka inslag som kan ligga till grund för att en kriminell livsstil utvecklas från första början. För att enklare kunna utveckla en förståelse för detta undersöker vi också vad en kriminell livsstil innebär för informanterna. Vad begreppet innebär i denna studie baseras således på våra informanternas svar och det presenteras därför först i studiens empiri- och analysdel. Ämnet är i hög grad relevant för kriminalvården och för socialt arbete för att få en ökad förståelse för hur preventionen samt klientarbetet kan eller bör utformas. Resultatet kommer att analyseras med hjälp av systemteori, begreppet exitprocess samt begreppet stigmatisering. Valet av teorier och metoder innebär dock som alltid en avgränsning och att olika faktorer som kan vara betydelsefulla negligeras. Exempel på det är situationella faktorer såsom sinnesstämning och tillfälle till brott. Ett annat exempel är maktkategorier som kön och etnicitet.

Syfte

Att genom kvalitativa intervjuer med personer som tidigare haft en kriminell livsstil öka kunskapen kring betydelsefulla faktorer och processer på vägar in i och ut ur en kriminell livsstil.

Frågeställningar

- Vad innebär en kriminell livsstil enligt informanterna?
- Vilka faktorer var av betydelse för informanterna då de utvecklade en kriminell livsstil?
- Vilka faktorer var av betydelse för informanterna då de bröt med sin kriminella livsstil?

Förförståelse

Valet av ämne för uppsatsen grundas i en nyfikenhet och strävan efter mer kunskap om den kriminella livsstilen, något som vi är säkra på är av relevans i det sociala arbetet. Våra förförståelser inom området skiljer sig relativt mycket åt. Robert läste under utbildningen den valbara kursen Kriminalitet och prevention. Han arbetar också som lekmanövervakare och möter därigenom människor som har en bakgrund inom det kriminella. Emma har i dagsläget ingen vidare erfarenhet av kriminalitet eller arbetet med människor som har eller har haft en kriminell livsstil.

Bakgrund

Detta kapitel ger en bakgrundsförståelse inom det ämne som undersöks i studien och behandlar begrepp som återkommer i studien för att göra texten mer begriplig och lättare att ta till sig. En presentation av föreningen KRIS ges också med anledning av att samtliga informanter i studien är medlemmar i föreningen.

Brottslighet är idag en del av samhället. Det finns många allmänt accepterade uppfattningar om brottslighet. Den konservativa förklaringen till brottslighet är att brottslingar helt enkelt är onda och dåliga människor. Det enda sättet att ta itu med problemet består i att straffa dessa personer. Detta är en uppfattning som har funnits i flera århundraden och som finns kvar än idag. Ett annat sätt att förklara fenomenet på är det liberala perspektivet. Detta innebär en strävan efter att förstå den kriminellas upplevelser av verkligheten. Men det finns också förklaringar till brottslighet som kategoriseras som radikala. Exempel på en sådan åsikt är att brottsfrekvensen inte har något direkt samband med hur många brott som begås, utan enbart speglar hur många brott som rapporteras. Ett annat radikalt synsätt är att brott skapas av de som upprätthåller lag och ordning. Argumentationen går ut på att de flesta människor begår brott men att de som åker fast eller omhändertas av myndigheter stämplas som kriminella, vilket kan leda till ett fortsatt kriminellt beteende (Collins, 2008). Vi utgår i denna uppsats från den liberala och de radikala förklaringsmodellerna, något som främst beror på att de är mest förenliga med vår människosyn. Men oavsett vilken förklaring till kriminalitet man väljer att använda sig av går det inte att bortse från att det finns en grupp med människor som upprepade gånger begår brott och som utvecklar kriminella handlingsmönster.

I denna uppsats är begreppet *kriminalitet* vanligt förekommande då uppsatsen bygger på samtal med människor som på ett eller annat sätt har varit kriminella eller utfört kriminella handlingar. Begreppet är dock komplext och föränderligt i sitt slag, och det har flera ingångar. Andersson (2002) belyser exempelvis att det är på grund av att vi försöker styra människors beteende med lagar som kriminalitet existerar. Ju fler och ju striktare lagar vi har, desto mer kriminalitet kommer också att existera. Även Christie (2005) diskuterar dessa frågor och menar att kriminalitet är en av många metoder att klassificera oönskade handlingar på. Vad som anses vara kriminellt är alltså ett resultat av kulturella, historiska, sociala och mentala processer, något som har klassificerats av oss människor och något som är föränderligt i tiden.

Estrada (1999) diskuterar även han svårigheten med att definiera begreppet kriminalitet. Han menar att det inte heller inom kriminologin har en given betydelse. Den vanligaste definitionen inom kriminologin utgår dock från ett legalistiskt perspektiv, vilket innebär att om du bryter mot en lag och blir upptäckt anses du ha begått ett brott. Men att enbart utgå ifrån detta kan bli problematiskt då det skulle innebära att icke upptäckta lagöverträdare och dold brottslighet inte skulle gå under begreppet brottslighet. Estrada lyfter ytterligare ett sätt att definiera kriminalitet på. Genom att se kriminalitet som ett avvikande beteende sätts själva handlingen i fokus istället för människan i sig. Detta synsätt tar samhällets normer och förhållningssätt i beaktande men har anklagats för att brista när det gäller att ta hänsyn till lagars sociala, politiska och ekonomiska kontext. Kritiker menar då att brott mot lagar precis som avvikande beteenden är något relativt. Han tar också upp exempel på definitionen av brottslighet som ett beteende som blivit stämplat av andra som avvikande, vilket innebär att brottet inte finns objektivt i sig självt. Han lyfter dock risken som föreligger i detta synsätt, då det i en alltför extrem form precis som det legalistiska perspektivet kan utesluta viktiga aspekter (Estrada, 1999).

Någon som behandlar innebörden av att vara kriminell är Walters (1990). Han belyser det faktum att de flesta någon gång begår kriminella handlingar som exempelvis att köra för fort men att kriminella handlingar är vanligare hos personer med vissa egenskaper. Walters har använt sig av ett personlighetstest där olika egenskaper hos deltagaren mäts beroende på svaren i ett frågeformulär och därefter jämfört den kriminella belastningen inom grupper med olika egenskaper. Det finns dock brister i studien på så sätt att den inte förklarar orsakerna till de olika skillnaderna i egenskaper.

Studiens informanter var medlemmar i KRIS (Kriminellas Revansch I Samhället). Det är en ideell förening som grundades 1997. Föreningen består i huvudsak av före detta kriminella och missbrukare vilka hjälper varandra på vägen ut ur kriminalitet och tillbaka in i samhället. Föreningen är tänkt att fungera som ett komplement till de stödinsatser som samhället erbjuder. KRIS erbjuder stöd till den som vill förändra sin livsstil. Detta görs i form av exempelvis anstaltsbesök och muckhämtning. Ur föreningen har också gruppen Unga KRIS grundats, vilka som namnet beskriver riktar sig till yngre. De arbetar preventivt genom att exempelvis föreläsa på skolor. KRIS arbetar efter fyra honnörsord, vilka är hederlighet, drogfrihet, kamratskap och solidaritet (www.kris.a.se).

Tidigare forskning

För att eftersöka tidigare forskning i ämnet genomförde vi biblioteksbesök och gjorde ett flertal litteratursökningar i databaser som GUNDA, GUPEA och Google Scholar. Vi sökte på ord som kriminalitet, kriminell livsstil, missbruk, brottsprevention, kriminalpolitik, criminality och criminal lifestyle. Sökningarna visade att det fanns mycket tidigare forskning att tillgå i form av böcker, artiklar (internationella såväl som svenska) och examensarbeten. Samtliga referenser som presenteras i denna del av uppsatsen berör ämnet kriminalitet. En del av dem behandlar kriminalitet i sin helhet, medan andra är mer specifikt inriktade på de frågeställningar som undersöks i studien.

En historisk tillbakablick

Mellan år 1970-2000 genomfördes omfattande förändringar inom kriminalvården gällande utformandet av vård, skriver Robert Andersson. Han framhåller i doktorsavhandlingen *Kriminalpolitikens väsen* från 2002 att kriminalvården under denna tidsperiod i viss mån skiftade fokus från behandling till kontroll och straff. Också Ingrid Sahlin belyser denna utveckling i boken *Brottsprevention som begrepp och samhällsfenomen* från 2008. Hon beskriver socialisationsmodellen som ett sätt att förebygga kriminalitet och denna modell inkluderar bland annat kriminalvårdens vårdinriktade insatser. Modellen utgår ifrån att man genom klientinriktat arbete främjar individers positiva utveckling och integration i samhället. Denna modell för prevention hade störst inflytande på 1970- och 80-talen och har därefter gradvis ersatts av andra modeller. Den första modellen som ersatte socialisationsmodellen var effektivisering av institutioner, vilket innebär att man arbetar för att göra preventionen mer effektiv eller mindre kostnadskrävande. Den andra var kontrollmodellen, vilken innebär att man genom kontrollåtgärder som exempelvis tv-övervakning och bevakning av väktare arbetar för att upprätthålla den sociala ordningen (Sahlin, 2008).

Nils Christie för i boken *Lagom mycket kriminalitet* från 2005 ett resonemang som kan ge en delförklaring till den förändring som beskrivs ovan. Han belyser att det finns ett samband som grundar sig i att minskad behandlingsinriktad prevention och ökade klassklyftor resulterar i ökad kriminalitet och att ökad kriminalitet i sin tur leder till krav på samhället att sanktionera hårdare straff. Detta trots att den statistik som presenteras i boken visar att hårdare straff inte leder till minskad kriminalitet (Christie, 2005). Dessa norm-och metodrelaterade faktorer på samhällsnivå är relevanta för vår studie eftersom samhällets syn på kriminalitet och hur denna ska bemötas påverkar våra informanternas villkor. Samhället sätter delvis premisserna för vilka möjligheter och hinder som har funnits och som finns för informanterna att komma tillbaka in i samhället.

Carl Åke Farbring beskriver i artikeln *Minska antalet återfall: Perspektiv på behandling* från 2010 den dubbla dimension som finns inom kriminalvården gällande arbetet med att återanpassa klienter till samhället. Han lyfter fram en portalparagraf vilken innebär att kriminalvården har skyldighet att utforma verksamheten ”så att den intagnes anpassning i samhället främjas och skadliga följder av frihetsberövandet motverkas” (1 kap. 4 § i Lag (1974:203) om kriminalvård i anstalt). Farbring menar att det har skapats en obalans i systemet då

ökning av säkerheten har bidragit till negativa effekter i det behandlingsklimat som är en förutsättning för ett positivt förändringsarbete med klienter.

Brottsförebyggande rådet skriver i rapporten *Kriminaliseringen av narkotikabruk: En utvärdering av rättsväsendets insatser* från 2000 att ett steg i den preventionsförändring som gjorts är lagändringar kring användandet av narkotika. Narkotika är i Sverige idag förbjudet att befatta sig med av annan anledning än den medicinska, men så har dock inte alltid varit fallet. 1988 trädde en ny lag i kraft och narkotika kom då att kriminaliseras. Denna lagändring innebar att den som brukade narkotika kunde straffas. Lagen straffskärptes 1993, vilket ledde till ytterligare omfattande förändringar när det gäller personer lagförda för narkotikabrott. Statistiken visar att över 40% fler har lagförts för narkotikabrott under en period på fem år efter 1993 jämfört med en femårsperiod innan straffskärpningen. Lagen motiverades med en nödvändighet att från samhällets sida visa ett tydligt avståndstagande gentemot narkotika, vilket skulle fylla en preventiv funktion (BRÅ-rapport 2000:21).

Sammanfattningsvis är som ovan beskrivet den utveckling som skett relativt entydig och visar på en förändrad preventionsinriktning. Informanterna i studien är alla del av ett samhälle inom vilket lagstiftning och politiska beslut sätter ramar för deras vägar in i och ut ur kriminalitet. Eftersom informanterna alltid är en del av samhället är det för studien av stor vikt att ta hänsyn till dessa förändringar och ha dem i åtanke vid analys av svaren.

Vägar in i och ut ur en kriminell livsstil

Begreppet kriminell livsstil är mångfacetterat och dess innebörd undersöks i denna studie. Glenn D. Walters lyfter i boken *The criminal lifestyle: Patterns of serious criminal conduct* från 1990 fram fyra grunddrag för en kriminell livsstil. Det första grunddraget är allmän ansvarslöshet, vilket handlar om en livsstil där ansvar för egna handlingar saknas. Det andra grunddraget är njutningslystnad, vilket ofta tar kontroll över den kriminellas liv. Det tredje grunddraget är kränkande hållning gentemot andra människor, där en nonchalans gentemot andras gränser och kränkningar är vanligt. Detta kan ske både medvetet och omedvetet. Det fjärde och sista grunddraget är upprepade brott mot lagar, normer och moral, vilket innebär en svårighet att underordna sig regler och system. Walters lyfter att den kriminella livsstilen inte enbart påverkas av yttre faktorer utan att det också är en inre process som består av tankemönster, rutiner och personlighetsdrag. Den som har en kriminell livsstil kommer således inte att kunna ändra på detta enbart genom att hastigt förändra sitt beteende. Arbetet med att bryta livsstilen måste även inriktas mot själva tankemönstret. Detta kan göras genom inriktning mot självbild, värderingar och dylikt (Walters, 1990). Resonemanget kontrasteras mot våra informanternas svar vid analysen av begreppet.

Robert K. Merton beskriver i artikeln *Social Theory and Social Structure* från 1957 hur alla människor har liknande mål men att medlen för att nå dessa varierar. De som inte på laglig väg kan uppnå status, spänning eller materiella resurser använder i större utsträckning brottsliga metoder för att uppnå det (Merton, 1957). Detta resonemang används som en förklaring kring vägar in i kriminalitet och jämförs med analysen och resultatet i den delen av uppsatsen.

Marilyn Clark berör i artikeln *Exploring the criminal lifestyle: a grounded theory study of Maltese male habitual offenders* från 2011 den kriminella livsstilen utifrån en annan synvinkel. Hon skriver att den kriminella livsstilen karaktäriseras av beteendemönster och vidmakthålls genom vissa så kallade habitus. Detta innebär att man ser sig själv och omvärlden på ett sätt som avgränsar en från grupper där synen inte är densamma, samtidigt som man inordnar sig i en grupp där medlemmarna har ett liknande synsätt. Förpliktelser håller individen kvar i den kriminella livsstilen, och individen uppmuntras att stanna kvar i gruppen samtidigt som den bestraffas om den försöker att lämna den. Efterhand identifierar sig individen med de kriminella handlingarna och rollen som kriminell, vilket ytterligare försvårar ett avbrytande (Clark, 2011). Artikeln fokuserar liksom denna studie på den kriminella livsstilen som begrepp och hur man hamnar i en sådan. Den utgår från ett annat perspektiv och behandlar således materialet annorlunda. Intressant är dock att de tankar Clark har gällande den kriminella livsstilens uppkomst i mångt och mycket stämmer överens med resultatet i denna studie.

I artikeln *Att skapa relationer med klienter för att minska återfall och underlätta återanpassning* från 2010 betonar Belinda M. Seagram och Joel I. D. Ginsburg att det inte spelar någon roll hur pass funktionellt en klients beteende är innanför murarna, så länge kunskaperna inte på ett bra sätt kan överföras till livet utanför. Oavsett om man är intagen eller frigiven har man ett bagage att bära på och ett stigma som beror på att man har ett kriminellt förflutet. Författarna menar att samhället förväntar sig att kriminella ska kunna förändras utan bakslag, men faktum är att beteendeförändring, oavsett art, är oerhört krävande för människor. Därför behövs en miljö som består av vård och medkänsla, där de före detta kriminella kan lära sig att kunna lita på andra och bli litade på av andra, så att de kan ta med sig dessa nya kunskaper när de ska gå över bron in i samhället (Seagram & Ginsburg, 2010). Författarna till artikeln är eniga med den tidigare forskning som nämns ovan gällande en punkt, att det är vård, behandling och stöd snarare än straff som ökar möjligheterna till en beteendeförändring. Vi jämför i studien informanternas svar mot denna bakgrund för att se huruvida svaren styrker eller motsätter sig den beskrivning som återges i artikeln.

Det finns också tidigare forskning som i likhet med vår studie undersöker före detta kriminellas upplevelser kring vad det innebär att lämna en kriminell livsstil bakom sig och hur en sådan beteendeförändring uppstår. Ett exempel på en sådan studie är Johan Mossbergs C-uppsats *Att bryta med en kriminell livsstil* från 2011 där han intervjuar före detta kriminella kring vad som var viktigt för dem när de bröt med sin kriminella livsstil. Informanterna i denna studie betonar relationer med partner, släkt och vänner som avgörande. Föreningen KRIS (Kriminellas Revansch I Samhället) lyfts också fram som en betydande faktor. I övrigt är det värt att nämna att studiens informanter inte betonar kriminalvårdens eller socialtjänstens insatser som betydande. Resultaten påminner i flera fall om de resultat som denna studie visar exempelvis när det gäller nätverkets betydelse. Den behandlar dock inte vägar in i kriminalitet och kan därför kompletteras av vår studie.

Amanda Almeruds C-uppsats *Att bryta en kriminell livsstil - En kvalitativ undersökning av KRIS-medlemmars erfarenheter av att bryta med kriminalitet* från 2012 är en annan studie som faller inom samma ramar och som dessutom liknar vår i det avseende att dess informanter kommer från KRIS. Författaren använder sig av intervjuer som undersökningsmetod och har en kritisk utgångspunkt gentemot kriminalvården. Även informanterna i studien är kritiska mot hur kriminalvård bedrivs i dagsläget och de riktar kritik mot hur utslussningen sköts samt mot hur arbetet bedrivs på anstalterna. Resultatet liknar Mossbergs studie när det gäller vilka faktorer som informanterna lyfter fram som viktiga för att bryta med en kriminell livsstil. Även i denna studie lyfts anhöriga och KRIS fram som viktiga parter. Författaren utgår i högre grad från KRIS och kriminalvårdens insatser, till skillnad från vår studie där de aspekter informanterna betonar är i centrum och KRIS och kriminalvården således endast utgör en del av resultatet.

Kriminalvården undersöker också temat vägar ut ur kriminalitet och presenterar tre studier i ämnet i en samling med namnet *Att bryta med en kriminell livsstil - Livshistorier från The Stockholm Life-Course Project* som sammanställts av Jerzy Sarnecki och Fredrik Sivertsson från 2013. Två av dessa studier är relevanta för vår undersökning. Den första är skriven av Christoffer Carlsson och Lotta Pettersson och heter "Life after prison - Consequences of imprisonment in Sweden". I denna studie undersöks hur kriminalvården påverkar klientens möjligheter att bryta med en kriminell livsstil. Även här betonas att flera av åtgärderna och då främst fängelse ofta gör mer skada än nytta när det gäller att åstadkomma beteendeförändringar hos klienten. Andra hinder som beskrivs är svårigheter att få en bostad och att etablera sig på arbetsmarknaden på grund av att man finns registrerad i brottsregister. I den andra studien "Using 'Turning Points' To Understand Processes of Change in Offending: Notes From a Swedish Study on Life Courses and Crime" skriven av Christoffer Carlsson används liksom i vår studie begreppet exitprocesser för att skapa förståelse för vägen ut ur den kriminella karriären. Han har också likt oss använt sig av fria intervjuer för att undvika att styra informanten. Det som framgår av hans analys är att det ofta är ett flertal parallella processer som bidrar till att man bryter med den kriminella livsstilen. En av hans informanter träffade exempelvis en flickvän i samband med förändringar kopplade till religion och tro. Den här personen upplevde att det var kombinationen av dessa förändringar som gjorde att han bröt med sin kriminella livsstil (Carlsson, 2013). Resultaten i dessa studier kan jämföras med resultatet i vår studie. De kan också användas för att styrka eller motbevisa de slutsatser vi drar av våra informanters svar samt fungera som underlag för analys och reflektion.

Med denna tidigare forskning får vi en bred och mångfacetterad bakgrund vilken bidrar med olika infallsvinklar i ämnet. Den tidigare forskningen har ett varierande fokus, något som vi hoppas speglas i denna del. Det är en bakgrund för vår studie att kontrasteras emot och kompletteras av.

Metodbeskrivning

Utgångspunkt

Syftet med studien var från början att enbart undersöka vägar ut ur kriminalitet och kriminalvårdens roll i detta genom intervjuer. Efterhand som intervjuerna påbörjades märkte vi dock att vägar in i kriminalitet blev en naturlig del av informanternas berättelser. Vi lade också märke till att ett par av informanterna hade haft mycket lite eller ingen kontakt med kriminalvården, vilket gjorde det svårt för oss att få väl underbyggda svar i frågan. Vi valde då istället att tänka om och fokusera mer på betydelsefulla faktorer och processer kring vägar in i och ut ur en kriminell livsstil och mindre på kriminalvården.

Förändringar gällande hur resultatet skulle samlas in och analyseras genomfördes också. Inledningsvis var tanken att studien skulle genomföras och analyseras narrativt. Så småningom uppmärksammade vi dock att deltagarnas möjligheter att uttrycka sig varierade kraftigt vilket medförde en stor variation även i omfånget på intervjuerna. Vi har därför valt att presentera studien som en kvalitativ studie och analyserar den som en sådan med hjälp av meningskategorisering.

Vi eftersträvar med denna undersökning inte att studera någon objektiv sanning utan har valt att inrikta oss mot människors erfarenheter, upplevelser och tolkningar av verkligheten. Vi har således använt oss av en *hermeneutisk ansats* och undersökte i enlighet med Brymans (2011) beskrivning av begreppet den subjektiva innebörden av verkligheten. Thurén (2007) belyser att man med en sådan metod kan få ökad insikt i hur andra människor tänker och känner. Detta kan därför vara relevant i det sociala arbetet med klienter. Det är dessa av informanterna uttryckta upplevelser som ligger till grund för uppsatsen. Då studien blivit godkänd kommer deltagarna ges möjlighet att ta del av undersökningsresultaten, detta då den sänds till föreningen KRIS brevlades.

Arbetsfördelning

Samtliga moment i studien har genomförts tillsammans. Under intervjuerna var vi båda närvarande, båda ställde frågor och Emma tog anteckningar. Framställandet av uppsatsen har skett genom samarbete. Vi har emellanåt delat upp olika delar och arbetet med dem var för sig och sedan bytt delar med varandra men samtidigt alltid hållit kontakt genom tekniska hjälpmedel som telefon och Skype. Vi har även träffats kontinuerligt och arbetat med texten tillsammans. Vi är således lika delaktiga i studien och lika insatta i alla dess delar.

Val av metod

Urval

I studien användes inledningsvis ett *målinriktat urval*. Detta innebär enligt Bryman (2011) att man väljer ut informanter som på något sätt har en relation till och erfarenhet av ämnet. Han skriver också att denna urvalsteknik är att rekommendera vid kvalitativ forskning. Vi hade ett målinriktat urval när vi kontaktade KRIS då vi utgick från att dess medlemmar har erfarenhet av det ämnesområde som undersöks och dessutom har lämnat den kriminella livsstilen bakom sig, något vi ansåg vara relevant för att kunna besvara studiens frågeställningar. När vi väl kom till KRIS övergick dock denna typ av urval

istället mot ett *bekvämlighetsurval*. Ett sådant urval innebär enligt Bryman (2011) att informanterna väljs ut på tillgänglighet. På grund av en del komplikationer som låg i dels upplevd tidsbrist för oss och dels dubbelbokningar hos ett par av de från början uttänkta informanterna valde vi istället att intervjua de personer som fanns tillgängliga de dagar vi var där. Detta ledde till att två av sex informanter inte visste att de skulle bli intervjuade förrän precis innan, då vi frågade dem. Två av informanterna fick reda på det dagen innan och resterande två visste om det sedan tidigare. Det kom alltså att bli två intervjuer per dag, under tre dagars tid. Vi kom till föreningens lokal på förmiddagen och lämnade den strax innan lunch. I stort sett all tid då vi var på plats lades på intervjuande, även om vi också hann med att dricka kaffe och samtala med ett par av medlemmarna.

Vid valet av informanter togs trots tidsbristen hänsyn till representativiteten, och det finns i gruppen både en relativt jämn könsfördelning, människor med olika kulturell bakgrund och en spridd åldersfördelning. Av hänsyn till anonymitet går vi inte närmare in på dessa detaljer och vi använder oss inte heller aktivt av dessa kategorier i uppsatsen. Vi har också medvetet valt att könsneutralisera namnen i resultatet då vi i denna studie inte avser att analysera det ur ett genusperspektiv. Representativiten kan dock tänkas ha bidragit till en större spännvidd i svaren.

Genomförande

Det tillvägagångssätt som används i studien för att samla in information är *kvalitativa intervjuer*. Valet av undersökningsmetod gjordes med hänsyn till den hermeneutiska ansatsen. Genom den kvalitativa intervjun får informanten enligt Bryman (2011) och Kvale och Brinkmann (2009) möjlighet att betona det den upplever som centralt.

Underlaget i studien baseras på sex intervjuer med en *semistrukturerad intervjuguide* som stöd (se bilaga 1). Vår frågeguide innehöll i enlighet med Bryman (2011) teman som vi önskade beröra samtidigt som informanterna gavs stor frihet att utforma svaren på eget sätt. Tanken var från början att denna endast skulle användas i nödfall och utgångspunkten var att använda ett narrativt tillvägagångssätt.

Även om syftet med valet av det narrativa tillvägagångssättet var att informanten skulle ges möjlighet att delge sin berättelse fritt inom ramarna för studiens frågeställningar så fungerade inte detta för samtliga informanter i praktiken. Informanter som intervjuas är precis som Kvale och Brinkmann (2009) belyser individer med olika personlighetsdrag som sätter förutsättningar för hur väl de uttrycker sig. Detta faktum ledde för oss till att endast de av våra intervjuer som genomfördes med informanter som hade goda förutsättningar och en stor vilja att delge sin berättelse blev såpass fria och narrativa som det ursprungliga syftet var. I ett par fall upplevde vi oss vara tvungna att ställa ett stort antal frågor för att överhuvudtaget få svar på frågeställningarna. Också längden på intervjuerna varierade i hög grad, där den längsta intervjun var lite drygt 60 minuter lång och den kortaste ca 12 minuter. Detta innebär att vi förfogar över ett material från intervjuer som mer eller mindre har genomförts på olika sätt. Fyra av intervjuerna fungerade som avsett och dessa innehåller långa och sammanhängande berättelser, medan övriga två har en annan struktur och innehåller en stor andel av oss ställda frågor och kortare svar. Med hänsyn till

detta har vi valt att använda informationen som framkommit i de sistnämnda intervjuerna främst som utfyllnad i uppsatsen.

Analysmetod

Vi använder oss i studien av en *induktiv* ansats vilket enligt Bryman (2011) innebär att man genererar teorier utifrån resultatet. Detta har för oss varit en del i att minska risken för styrning av informanterna. Det är informanternas svar som ligger till grund för vilka teorier vi analyserar resultatet utifrån.

Materialets skilda art gjorde en narrativ analys problematisk och samtliga intervjuer har därför analyserats med hjälp av *meningskategorisering*. I enlighet med den beskrivning som Kvale och Brinkmann (2009) ger delade vi in olika uttalanden i kategorier beroende på vad de belyste. Till att börja med delade vi in varje berättelse utifrån tre teman, vilka var ”innehållsämnet av en kriminell livsstil”, ”uppkomsten av en kriminell livsstil” och ”att bryta med en kriminell livsstil”. Därefter undersöktes vad informanterna betonade i de olika temana och denna granskning har beaktat både antalet informanter som nämner en viss aspekt och hur mycket tonvikt som läggs vid aspekten. Det ska dock tilläggas att vi under analysen av resultatet även räknade med de intervjuer som agerar som utfyllnad.

Reliabilitet och validitet

Bryman (2011) belyser svårigheten med det breda tolkningsutrymme som finns i kvalitativ forskning. Detta samtidigt som Thomassen (2007) beskriver Karl Poppers tankar om människans sätt att observera världen subjektivt, ur ett perspektiv som påverkas bland annat av att vi har en förväntan om vad vi kommer att få se. Således är det rimligt att dra slutsatsen att resultatet i uppsatsen till stor del består av våra tolkningar av informantens tolkningar av verkligheten. Även om syftet inte är att undersöka den objektiva verkligheten så kan studiens *reliabilitet* således kritiseras. Kvale och Brinkmann (2009) beskriver reliabilitet som frågan om huruvida ett resultat kan reproduceras vid andra tidpunkter och av andra forskare eller om den påverkas av slumpmässiga betingelser. Det är alltså möjligt att våra tolkningar baserade på våra förförståelser påverkat resultatet och att det därför kunnat bli annorlunda i andra forskares händer. Vi tror dock att det faktum att vi har olika förförståelser i ämnet kan ha ökat möjligheterna för oss att fånga det centrala.

Thomassen (2007) belyser även problemet med upplevelsebaserad forskning som ligger i att människors uppfattningar av världen inte bara påverkas av yttre faktorer utan också av inre. Således är det möjligt att studiens resultat inte bara påverkas av hur frågorna ställs utan också av vilken sinnesstämning informanten har under dagen för intervjun. Kvale och Brinkmann (2009) lyfter just svårigheten som ligger i det sätt på vilket frågor ställs. Han menar att intervjuarens reliabilitet kan ifrågasättas vid ledande frågor, i de fall då de inte är en medveten del av intervjutekniken. Då vi genom det intervjuförfarande som beskrivs ovan i en del fall använde oss av ett stort antal frågor som ej förberetts eller reflekterats kring på förhand kan reliabiliteten ha påverkats. Det är rimligt att anta att vi i de två intervjuer där vi ställde fler frågor och informanterna gav kortare svar styr informanternas svar i hög utsträckning. De svar vi fick var avhängiga de frågor vi ställde vilka i sin tur troligtvis utformades utifrån svaren i tidigare intervjuer, då dessa bidrog till en förväntan om vad som skulle sägas. Även det faktum att

intervjuerna ägde rum i KRIS lokaler kan tänkas ha påverkat reliabiliteten. Då lokalerna kan ha bidragit med en känsla av att informanterna representerar föreningen skulle svaren kunna bli annorlunda ifall intervjuerna genomförs på nytt, på en annan plats. Informanterna skulle i de sistnämnda intervjuerna vara mindre utsatta för föreningens påverkan.

Då vår tolkning är avgörande för hur resultatet framställs kan det även tänkas påverka studiens validitet. Detta beskrivs av Kvale och Brinkmann (2009) som frågan ifall en metod undersöker vad den avser att undersöka och om det finns giltiga samband mellan resultat och slutsatser. Tack vare det öppna tillvägagångssättet i studien har informanterna i flera fall utan uppmaning beskrivit samband mellan olika faktorer, något som stärker validiteten då vi undersöker upplevelser och då dessa uttalanden i sig speglar subjektiva upplevelser av sambanden. I en del fall har vi dock på egen hand reflekterat och analyserat kring möjliga samband trots att sambandet i sig inte har betonats av informanterna, något som kan tänkas ha påverkat studiens validitet. Även om detta är brukligt så föreligger också en maktrelaterad problematik i att vi utan att diskutera det med informanten beskriver möjliga samband. Det framgår dock i analysen hur sambanden har framkommit. En annan maktrelaterad aspekt är den som ligger i att vi vid transkriberingarna har tagit oss friheten att redigera informanternas uttalanden språkligt för att tydliggöra syftet med uttalanden, något som gjordes genom att exempelvis ta bort "euh" och omformulera meningar där ord användes felaktigt. Vi har också lyft fram de delar ur informanternas berättelser som vi anser vara de centrala. Vi besitter här makten att tolka meningen och välja ut kärnan i det informanten säger, vilket kan tänkas påverkas av vad vi vill eller förväntar oss att höra. Detta är för validiteten problematiskt då det är informanternas upplevelser som undersöks och vi genom tolkningar väljer vilka upplevelser som ska presenteras.

Etiska överväganden

Gränsen mellan vad som är etiskt och oetiskt är inte alltid helt tydlig. För att detta bättre ska kunna kontrolleras använder man sig i svensk forskning av framför allt fyra olika etiska principer: informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet och nyttjandekravet (Bryman, 2011).

Informationskravet beskrivs av Vetenskapsrådet (2002) som att forskaren skall upplysa informanterna om vilka villkor som gäller för deras deltagande och *samtyckeskravet* innebär att deltagarna i undersökningen själva har rätt att bestämma över sin medverkan. Vi talade tydligt om för informanterna att deras medverkan skedde på frivillig basis och att de när som helst kunde avbryta intervjun. Vi informerade även om vilket syfte undersökningen hade och på vilket sätt den skulle komma att genomföras, exempelvis hur lång tid den skulle kunna tänkas ta. Vi bad muntligt om samtycke för inspelning, något som samtliga informanter godkände. Någon samtyckesblankett fylldes dock inte i.

Vi tog även hänsyn till *konfidentialitetskravet* och *nyttjandekravet* i anslutning till detta. Konfidentialitetskravet innebär enligt Vetenskapsrådet (2002) att uppgifterna förvaras på ett sätt som innebär att obehöriga inte kan ta del av dem. Detta hanterade vi genom att radera ljudfilerna omgående efter transkribering, något som vi även upplyst informanterna om att vi skulle göra.

Transkriberingarna krypterades dessutom så fort de var nedskrivna för att försäkra konfidentialiteten. Namnen på informanterna ändrades också omgående i samma syfte. Nyttjandekravet innebär enligt Vetenskapsrådet (2002) att de uppgifter som samlats in om enskilda personer endast får användas för forskningsändamålet. Detta tas i beaktning på så sätt att materialet enbart kommer att användas till denna studie.

Omständigheter som rådde då två av informanterna tog ställning till sin medverkan kan ifrågasättas. Då intervjuerna genomfördes direkt efter att de blivit tillfrågade är det möjligt att de inte haft tillräcklig tid att reflektera över sin medverkan och att de därför kände sig pressade att delta. Även det faktum att vi stod öga mot öga med dem under tidspress kan ha bidragit till detta. Tidspressen kan i övrigt tänkas ha medfört både negativa och positiva aspekter för studien. Till det negativa hör att informanterna hade lite tid att förbereda sig och att de från början utvalda informanterna var utvalda av KRIS och att dessa kan tänkas ha valts för att de har lätt att öppna sig. Detta antagande stärks av att de av informanterna vars intervjuer gav långa sammanhängande svar var de som på förhand valts av KRIS. Samtidigt kan detta ha varit positivt eftersom Kvale och Brinkmann (2009) belyser att deltagarna i en intervju också har en agenda med saker de vill få sagt och saker de vill undvika att berätta. Genom att korta ned tiden för förberedelse finns en möjlighet att informanten mer naturligt talar om det de kommer att tänka på i första hand. En annan positiv aspekt är att vi i tidigare forskning noterat att KRIS i flera studier fungerat som en källa till informanter och det är möjligt att komplikationerna gav oss möjlighet att intervjua personer som inte kommit till tals i tidigare studier, vilket kan ha bidragit till unika resultat.

Samtliga informanter har kontaktats genom KRIS vilket kan ha medfört att föreningens positiva aspekter framhävs i resultatet samt att föreningens värdegrund och åsikter lyfts fram snarare än individernas egna. Detta eftersom det är möjligt att de blivit påverkade av KRIS. Då det fanns möjlighet att använda KRIS lokaler för intervjuer samtidigt som informanterna redan var på plats där blev det den naturliga platsen att genomföra intervjuerna på. Detta innebar att frågan om vart intervjun skulle äga rum aldrig ställdes till informanterna. Detta kan i sig anses problematiskt. Det är möjligt att det faktum att intervjuerna ägde rum i KRIS lokaler kan ha påverkat resultatet då informanterna känt att de representerar KRIS och därför utformat svaren därefter. Vi var dock noga med att intervjuerna skulle utföras enskilt och att inte fler än en person från KRIS åt gången skulle vara i rummet. Rummet i sig var också stängt för att samtal skulle kunna ske ostört. Detta för att minska risken för yttre påverkan.

Avslutningsvis vill vi betona vikten av att studiens resultat tolkas med hänsyn till den hermeneutiska ansatsen. Studiens metodbeskrivning präglas av en öppenhet med de svagheter som har funnits i genomförandet, något som ökar transparensen. Läsaren bör vara medveten om vår och de givna förutsättningarnas eventuella påverkan på informanternas svar samt att dessa svar i sig enbart speglar studiens informanternas upplevelser. Baserat på detta är det av vikt att poängtera att resultatet i studien inte kan generaliseras i vidare utsträckning. Studien fungerar som ett sätt att öka förståelsen för hur vägar in i och ut ur en kriminell livsstil kan se ut, men den har inte för avsikt att vara generaliserbar och representera alla individer med en kriminell livsstil.

Teoretisk referensram

Thomassen (2007) belyser att vetenskap produceras och kommuniceras i ett socialt sammanhang, och att det enbart är genom ett kollegialt godkännande som en teori kan bli erkänd som en vetenskaplig teori. De teorier vi har valt att använda i studien är samtliga välkända, beprövade och erkända. Trots detta finns ingen garanti att de återspeglar resultatet på ett korrekt eller användbart sätt. Varje teori belyser precis som Bryman (2011) skriver en eller ett par aspekter av helheten, men ingen belyser helheten i sig. Vi har med vårt val av teoretisk referensram försökt att åstadkomma en bredd av teorier som kan säga något om resultatet på olika nivåer och ur olika betraktningssvinklar. Teorierna har även valts utifrån vad studiens informanter har betonat i sina svar. Detta induktiva tillvägagångssätt är ett medvetet metodval som gjorts i syfte att öka möjligheten till att analysera det som av informanten betonas vara centralt.

Systemteoretiska begrepp

För att kunna analysera det sociala nätverkets roll i synnerhet och närmiljöns roll i allmänhet kommer resultatet i studien att analyseras utifrån begrepp från systemteorin.

Payne (2008) och Schjödts och Egelands (1994) belyser att systemteorin syftar till att beskriva just människan i ett kontextuellt sammanhang. Schjödts och Egelands (1994) skriver att teorins huvudenhet kallas *system* och är en uppsättning komponenter med egenskaper och relationer mellan dessa komponenter. Payne (2008) berättar att dessa system interagerar med andra system och själva är del av ett större *supersystem* och består av mindre *subsystem*. Han berättar också att man ibland talar om tre olika sorters hjälpsystem. Den första typen av dessa hjälpsystem är *informella system* där familj, vänskapskrets och kollegor ingår, den andra typen är *formella system* som exempelvis kommunala myndigheter och den tredje typen är *samhälleliga system* som exempelvis skolor och sjukhus (Payne, 2008). Vi kommer i analysen av resultatet endast att använda begreppen formella och informella system och de samhälleliga systemen kommer sålunda räknas in i de formella systemen. Detta eftersom användningen av systemteorin i studien har syftet att undersöka ifall informanten fått hjälp och stöd av samhället respektive av nätverket och skillnaden mellan stat och kommun inte är något vi avser undersöka.

Ett annat systemteoretiskt begrepp som används i vår analys är *feedback*. Det beskrivs av Schjödts och Egelands (1994) som en process där man får återrapportering om vilken påverkan man har på omgivningen på ett sådant sätt att återrapporteringen påverkar ens handlingar. Denna feedback kan vara positiv vilket innebär att beteendet förstärks och negativ vilket innebär att det försvagas. Feedback på olika handlingar kan se olika ut i olika system (Schjödts & Egeland, 1994). Payne (2008) belyser också att förändringar i ett system kan leda till förändringar i andra system, ett tankesätt som vi kommer att bära med oss in i analysen.

Genom att använda systemteorin lägger vi fokus på omgivningen och dess påverkan på informanterna samt hur informanterna interagerar i de olika systemen. Vid användandet av denna teori är det dock viktigt att komma ihåg att

många av de inre processerna negligeras. Ett exempel på en sådan process är sinnesstämningens påverkan på informanternas agerande, något som betonas av Walters (1990).

Stigmatisering

Resultatet i studien kommer också att analyseras med begreppet *stigmatisering*. Goffman (2011) beskriver detta som att någon eller något utpekas som annorlunda eller avvikande i en negativ bemärkelse. Han skiljer på tre olika typer av stigma. Det första är *kroppsliga missbildningar*, det andra är *brister i den personliga karaktären* där bland annat kriminalitet och psykiska besvär ingår och den tredje är *tribala stigma* vilka berör etnicitet, familj, religion och nation samt hur stigma kan ärvas mellan olika medlemmar av en familj (Goffman, 2011).

Den typ av stigma som främst är relevant för vår studie är den som benämns som brister i den personliga karaktären eftersom den innefattar både kriminalitet och missbruk. Dessa aspekter är centrala för denna studie. Också psykiska besvär berörs i studien. Goffman (2011) skriver att de som drabbas av denna typ av stigma av samhället anses vara viljesvaga och att stigma uppkommer då de genom exempelvis en straffdom eller ett drogberoende visat prov på denna viljesvaghet. Detta stigma innebär att personen helt eller delvis utesluts från den sociala gemenskapen och att man på grund av den avvikande egenskapen bortser från det normala hos individen. Tribala stigma är också relevant för studien då detta begrepp visar hur ett stigma kan ärvas inom en familj. De som alltså anses vara normala vidtar olika åtgärder som på olika sätt diskriminerar den stigmatiserade individen. Dessa åtgärder kan i många fall vara avsedda att hjälpa personen, att styra den mot det som anses vara normalt, men bidrar istället till att minska personens livsmöjligheter då hjälpen i sig kan medföra stigmatisering (Goffman, 2011).

Stigmatiseringsbegreppet lägger orsaksförklaringen till kriminalitet utanför den kriminelle individen som i sin tur kan hantera stigmatiseringen på olika sätt. Repstad (2005) menar att individen exempelvis kan hantera stigmatisering genom att acceptera och leva utefter det. Omgivningens förväntningar på och föreställningar om personen påverkar således dennes egen uppfattning om sig själv och i förlängningen dennes agerande. Vanligt är också att individen i samband med detta ändrar primärgrupp. Det kan resultera i spänningar med den före detta primärgruppen och bidra till att stärka avvikarrollen. Inte sällan medför detta också rollkonflikter mellan de roller individen har i de olika grupperna. Hantering av denna rollkonflikt kan ske på olika vis, bland annat kan en roll väljas bort och ibland väljer individen att leva med två olika roller. Stigmatisering kan således även bidra till att personen söker sig till grupper som i sin tur stärker det kriminella tankemönstret. Goffman (2011) framhåller dock att stigmatisering för en del kan resultera i något positivt, då man väljer att se på det som ett sätt att lära sig mer om livet. Genom detta kan stigma hos vissa fungera som en språngbräda mot förändring.

Goffmans teori kring stigmatisering används i denna undersökning för att förklara det resultat som framkommit. Det kan i övrigt också ses som en teori över hur kriminalitet konstrueras och upprätthålls av den sociala ordningen. Stigmatisering är en utgångspunkt som kan bidra med en fördjupad förståelse för informanternas

berättelser. Perspektivet tar inte biologiska och situationella aspekter i beaktande utan behandlar enbart omgivningens påverkan på den stigmatiserade individen samt individens reaktion på denna påverkan.

Exitprocess

Ebaugh (1988) skriver att en exitprocess är när man lämnar delar av livsstilen och gamla roller bakom sig för att uppnå förändring. En sådan förändring föregås när det gäller kriminella ofta av ett flertal eller någon negativ händelse. Man kan dock aldrig helt lämna den gamla identiteten bakom sig utan denna följer med in i nya sociala sammanhang. Nuets är enligt Ebaugh (1988) konstant beroende av både det förflutna och framtiden och en egen vilja till förändring är av avgörande betydelse för ifall exitprocessen kommer äga rum eller inte. Tvång kan dock bidra till att styra individens vilja.

Individens exitprocessen består av fyra faser. Den första av dessa faser benämns som *de första tvivlen*. Efter att individen bestämt sig för att inleda exitprocessen uppstår ofta ett tomrum där individen känner sig vilse och ambivalent till förändringen. Den behöver i denna fas ofta hjälp, stöd och råd från utomstående för att få motivation och fortsätta förändringsprocessen. Bekräftelse från signifikanta andra på att man lyckas ta steg i rätt riktning är också viktigt för att undvika identitetsförvirring hos personen. Den andra fasen, vilken benämns som *sökande efter alternativ*, är en form av strävan efter att ta del av omgivningens reaktioner. Här börjar individen identifiera sig med en grupp den vill tillhöra och negativ feedback från omgivningen kan försämra eller hindra exitprocessen, samtidigt som positiv feedback kan stärka individens önskan till och tankar kring förändring. Under denna fas provar individen nya roller i tanken. Den tredje fasen kallar Ebaugh (1988) för *vändpunkter*. I denna fas tar individen det definitiva beslutet att bryta med sin gamla roll. Specifika händelser, så kallade triggers, kan vara utlösande faktorer till det definitiva beslutet. I samband med detta genomför inte sällan individen en åtgärd som svar på det beslut som fattats. Den avslutande fasen i exitprocessen kallas för *bygga nytt*. I denna fas är individen redo att förändra sitt liv och bygga upp en ny identitet. Här är sociala relationer och nätverksförändringar väsentliga för att förändringen ska kunna genomföras fullt ut (Ebaugh, 1988).

Även Hedin och Månsson (1998) använder sig av begreppet exitprocesser i sina studier om prostitution. De menar att det ofta finns en skillnad mellan den syn individen själv har på sin roll och den syn omgivningen har på den roll som individen intar. Individen kan uppleva olika livsmiljöer och kontaktvägar som stängda. På grund av dennes förflutna och omgivningens syn på detta samt det bemöts personen inte på samma sätt som andra. Det kan också ta längre tid för omgivningen att acceptera rollförändringen än det tar för individen själv (Hedin & Månsson, 1998).

Begreppet exitprocesser lägger till skillnad från föregående teorier ett stort fokus vid inre processer samtidigt som den beaktar omgivningens påverkan på dessa processer. Den fungerar således som ett vidgande perspektiv som möjliggör analys ur ytterligare en synvinkel.

Empiri och analys

De tre frågeställningarna besvaras genom varsitt tema vilka var och ett avslutas med en analys utifrån våra val av teorier och begrepp samt tidigare forskning. Avsnittet avslutas med en sammanfattning av studiens huvudsakliga slutsatser. På detta vis eftersträvar vi en lättläst och överskådlig presentation av resultatet. De teman vi har valt att fokusera på har vi valt att kalla för ”innebörden av en kriminell livsstil”, ”uppkomsten av en kriminell livsstil” och ”att bryta med en kriminell livsstil”.

Studiens informanter har alla kriminalitet som en gemensam bakgrund. Bakgrunden i sig ser i övrigt olika ut för de olika informanterna. Flertalet har en gemensam nämnare i dubbel utsatthet, då det förutom kriminaliteten finns ett missbruk med i bilden. Gruppen av informanter består av två kvinnor och fyra män som åldersmässigt är mellan 20 och 64 år gamla. Det finns också en spridning vad gäller etniskt ursprung. Detta framgår dock inte i vår namngivning av informanterna. Fem av de sex informanterna har haft kontakt med kriminalvården i någon form. Vi har med hänsyn till könsneutraliteten valt att kalla informanterna för Gabriele, Kim, Jean, Tove, Darin och Robin.

Innebörden av en kriminell livsstil

Resultat

Kriminell livsstil är som tidigare nämnt ett begrepp präglad av komplexitet. Vi har därför valt att fråga våra informanter om vad en kriminell livsstil innebär för dem och om de upplever att de har haft en sådan livsstil. Resultatet i denna del kan komplettera de perspektiv som lyfts fram i bakgrunden.

Samtliga informanter i undersökningen upplevde sig ha haft en kriminell livsstil. Informanterna var dock inte helt ense kring vad en kriminell livsstil innebär. Några lyfte fram att det handlar om att man mer eller mindre enbart utgår från sig själv och de egna behoven samtidigt som man ignorerar samhällets lagar. Jean säger exempelvis:

Kriminell livsstil för mig är att man skiter i sunt förnuft och lever efter sina egna lagar. Man bryr sig bara om sig själv och går in i en affär och tar något för att man inte behöver betala för det när man kan ta det. Man skiter i sådant som normala människor ser upp till. Liksom, ifall jag behöver pengar så går jag ut och tar något för att sälja. Jag såg det som min rätt att göra så. Hota folk, slå dem, skrämna dem, alltså allt för att få pengar. Kriminell livsstil är helt enkelt bara att man dissas det normala människor försöker följa.

En kriminell livsstil innebär för Jean således att man anser sig ha rätten att utföra sina kriminella handlingar och att man skapar sina egna lagar. Dessa lagar karaktäriseras av en frihet att begå kränkande handlingar för att uppnå sina mål. Kriminaliteten kan på så vis agera som ett medel genom vilket man uppnår det man önskar.

En annan aspekt som betonas av våra informanter gällande vad begreppet kriminell livsstil innebär är att det handlar om ett visst sätt att tänka på och handla efter. Kim berättar om sin syn på detta:

Många anser idag att kriminell livsstil handlar om att man måste begå bankrån eller typ något tungt kriminellt, men absolut inte för mig. Det är ett tankesätt. Det sitter liksom här uppe [pekar på sitt huvud]. Vad jag anser är mitt och ditt. Vile jag ha någonting, så tog jag det. Och jag skulle mycket väl kunna gått och gjort ett stort bankrån med ett stort jävla automatvapen, men jag behövde det inte. Jag fick in mina pengar ändå på knarket och jag var nöjd med det jag hade. Men jag hade ju ett kriminellt tankesätt. Hade någon kommit upp med ett dunderförslag vid fel tidpunkt, eller ja, på den tiden vid rätt tidpunkt, så hade ju jag hoppat på det. För jag brydde mig inte om vad jag skadade på vägen, jag sket fullständigt i det. Och det är ju kriminellt, att inte känna empati och medkänsla.

Kim betonar att en kriminell livsstil inte avgörs beroende på hur allvarligt brottet som begås är, utan snarare beroende på det tankesätt som får en person att begå ett brott. Det är enligt informanten ett sätt att tänka på där man inte tar hänsyn till vad det får för konsekvenser för andra på vägen. Det finns också ett motiv av ekonomisk vinning i den kriminella livsstilen som av informanterna framhålls som ett viktig del i begreppet. Gabriele förklarar:

Kriminell livsstil för mig, det är ett sätt att försörja sig på. Och jag måste ju få pengar in varje dag. Och då får jag ju göra mina, ja, kriminella handlingar. Så att jag kan få in pengar.

Citatet kan tolkas som att en kriminell livsstil handlar om ett tillvägagångssätt för att få in pengar. Detta innebär att inom den kriminella livsstilen blir de kriminella handlingarna en inkomstkälla. Det finns således ett syfte med det kriminella beteendet och detta är utifrån informanternas svar en av de faktorer som gör det till en livsstil. Finansiering av missbruk är den ekonomirelaterade anledning som oftast betonas i studien som förklaring till varför en sådan livsstil utvecklas.

Informanterna har i denna del berättat om vad en kriminell livsstil innebär för dem. Det vi upplever som mest återkommande och betonat i deras berättelser analyseras nedan mot bakgrund av tidigare forskning och studiens teoretiska referensram.

Analys

Essensen i informanternas definition av en kriminell livsstil är enligt vår tolkning tredelad. De tre aspekter som främst betonas är att kriminaliteten blir en försörjningskälla, att man struntar i samhällets lagar och regler och att det kriminella beteendet är ett utvecklat tankemönster.

Kriminalitet kan enligt Estrada (1999) ses som handlingar som bryter mot samhällets lagar och normer och Kristiansen (2009) beskriver begreppet livsstil som den mening en individ ger sin sociala och samhällsliga position. Individen sätter enligt oss i och med den kriminella livsstilen sin sociala och samhällsliga position utanför samhällets ramar och eftersträvar inte längre att följa de styrmedel som samhället använder sig av, något som exempelvis Jean betonar och säger att ”man dissas det normala människor försöker följa”.

Clark (2011) skriver att individen med en kriminell livsstil delvis identifierar sig med sina kriminella handlingar och Walters (1990) menar i likhet med studiens informanter att den kriminella livsstilen inte enbart har sin grund i yttre faktorer utan även är en del av inre faktorer som exempelvis tankemönster och rutiner. Detta är också något som vi anser vara en central aspekt i skillnaden mellan kriminalitet och en kriminell livsstil. De flesta av oss begår stundtals kriminella

handlingar. Det är dock först när dessa handlingar innefattar ett motiv av ekonomisk vinning och när personens sätt att tänka innebär ett systematiskt rättfärdigande av de kriminella handlingarna samt en systematisk ignorans mot lagar och normer som kriminaliteten enligt oss har utvecklats till en kriminell livsstil. Det är detta som vi i studien syftar på vid användning av begreppet kriminell livsstil.

Uppkomsten av en kriminell livsstil

Resultat

Ett flertal av studiens informanter inleder sina berättelser med att beskriva traumatiska upplevelser i sin tidiga barndom. Kim börjar sin berättelse med att beskriva sin barndom och sätter i denna fokus på en specifik händelse:

Jag var två eller tre år och bodde med min biologiska mamma och min halvsyster, varav att polisen sparkade in dörren, och min mamma stod med mig i famnen ute i köket och hon skrek för sitt liv. Det var ju då att hennes man som hon var gift med försökte ta sig in i köket och ge sig på henne. Och det här minns jag som två-åring. Jag kan idag rita upp hur lägenheten såg ut exakt och, när polisen kommer in och tar dem så, den här mannen ligger nedbrottad på golvet och det var fullt slagsmål och sådär. Och vi blir satta i polisbil. Därifrån sen blir jag omhändertagen, jag och min syster. Så jag hamnade på barnhem, där jag bodde i cirka ett år. Jag drömde mardrömmar om detta fram till jag var 12-13 år då jag började supa och sedan accelererade det.

Kim beskriver här ett samband mellan barndomsupplevelsen och början på sitt missbruk. Enligt vår tolkning blev alkoholen ett sätt att fly från den psykiska smärta som traumat medfört. Den blev dock också en inkörsport till narkotika och kriminalitet. Men även om en problematisk barndom beskrivs av några informanter som en delorsak till varför de utvecklade en kriminell livsstil så gäller inte detta alla. I vissa fall tycks grunden för den kriminella livsstilen kunna ligga i biologiska aspekter och diagnoser. Darin berättar exempelvis:

Jag har haft en jättefin uppväxt, så jag kan inte skylla på den. Däremot har jag ADHD och har genomgått olika tester som visar att jag har intellektuell lättja vilket innebär att jag alltid väljer den lätta vägen.

I Darins fall fanns ingen specifik händelse att peka ut som orsak till utvecklingen av den kriminella livsstilen. Darin såg däremot själv en förklaring i den diagnos som senare fastställdes. Personlighetsmönster och diagnoser kan således ses som en annan bidragande orsak till att en del människor hamnar i en kriminell livsstil.

Ett återkommande tema i intervjuerna är missbruket. I flera fall startade det under någon form redan under skoltiden. Det kunde handla om att sniffa lim på rasterna eller dricka alkohol på kvällarna, en handling som senare kom att eskalera då behovet ökade. I flera av intervjuerna framkom att missbruket ledde till en förändring av umgänge där man började umgås med personer med ett liknande beteendemönster. Men händelseförloppet kunde också vara omvänt. Flera informanter beskriver att deras missbruk tog fart då de umgicks med andra som missbrukade. Missbruket är också det som våra informanter lägger störst tonvikt vid som orsak till kriminalitet. Flertalet av informanterna menar att de började begå kriminella handlingar först när de behövde det för att finansiera sitt missbruk. Kim berättar om sin resa in i missbruket:

Där stannade också missbruket för många av mina kompisar. Men jag fortsatte och drack bara mer och mer, sedan fick jag jobb som säljare. I samband med detta fick jag genom några kollegor tillgång till kokain och när jag tog det tyckte jag att det var perfekt. Då kunde jag kombinera, jag kunde dricka, pigga till och ändå jobba dagen efter. Då var det ju bara att trycka i mig kokain så var det ju frid och fröjd. Men det är ju en drog som har ett kortvarigt rus, och du behöver ganska snabbt mer igen. Och det är en dyr drog. Och det skapar ganska snabbt, eller för mig skapade det ganska snabbt ett kraftigt beroende. Och för att kunna försörja missbruket så gick jag in och började sälja kokainet. Jag tänkte aldrig egentligen på att tjäna några stora pengar. Jag var bara intresserad, om jag bara har pengar över till mitt knark så skiter jag i vilket sen.

Kims svar visar på att en av de faktorer som gör att det finns ett tydligt samband där droger leder till kriminalitet är kostnaderna som missbruket medför. Flera informanter betonar att man för att ha råd med drogerna behöver begå kriminella handlingar eftersom det rör sig om såpass stora utgifter. Darin säger:

Jag började missbruka som ung, amfetamin då. Det gick ganska bra fram tills jag var sådär 35 år. Men sedan blev det ju olagligt att ha amfetamin i blodet. Då blev jag av med mitt jobb, mitt körkort och mina barn och allting rasade samman. Det var då jag på allvar började begå brott, för att försörja mig.

Prissättningen på drogerna har lett till att Darin behövt begå brott för att kunna finansiera sitt missbruk. Men som Darin beskriver kan också lagstiftningen i sig ha stor relevans då den kriminaliserar ett beteende som människor har svårt att förändra. Darin menar enligt vår tolkning att den är styrande på så sätt att den kan få människor att begå oönskade handlingar.

Analys

En majoritet av informanterna anser att uppkomsten av deras kriminella livsstil har sin grund i barndomsupplevelser alternativt biologiska aspekter och diagnoser. Flera informanter i studien betonar även umgängets betydelse som ingång i både missbruk och kriminalitet. De beskriver också sin kriminella livsstil som ett sätt att finansiera sitt missbruk på och försörja sig. Det sistnämnda stämmer överens med Mertons (1957) tankar om att människor har liknande mål men att de som inte kan uppnå sina mål på laglig väg tar till kriminalitet för att uppnå dem. Ett sådant mål kan anses vara att försörja sig och tillgodose sina behov. Missbruket var för flera informanter ett behov som behövde tillgodoses och kriminaliteten blev det nödvändiga medlet för detta.

Goffman (2011) menar att stigmat som innebär att man av samhället inte längre ses som en del av det normala och dessutom utesluts från delar av den sociala gemenskapen leder till att individen anpassar sig efter detta och formerar ett beteende- och tankemönster som är anpassad efter de givna förutsättningarna. Detta är dock inte något som individen skapar helt på egen hand utan påverkas av feedback från omgivningen, något som exempelvis betonas av våra informanter och resultatet i Mossberg (2011). Utifrån ett systemteoretiskt tankesätt kan detta förklaras genom att individen söker sig till system som innehåller andra individer med stigmat och att dessa sedan ger varandra positiv feedback på handlingar som de av samhället tidigare stigmatiserats för. Detta innebär troligtvis en förstärkning av de kriminella handlingarna och är förenligt med vad Clark (2011) skriver om att en individ efterhand identifierar sig med de kriminella handlingarna och rollen som kriminell.

Ett annat tydligt exempel på samhällets delaktighet i konstruktionen av en kriminell livsstil är den lagförändring som Darin betonar vikten av och som gjorde det olagligt att ha narkotika i blodet. Denna lag kan ses som ett led i den samhälleliga utveckling som beskrivs av Christie (2010) och Sahlin (2008) och som innebär en förändrad preventionsriktning från vård mot straff. I våra informanternas fall verkar dock straffskärpningen ofta ha lett till en ökad brottsproduktion snarare än brottsprevention. Det verkar således precis som Andersson (2002) beskriver finnas ett samband mellan en skarp och omfattande lagstiftning och en ökad brottslighet. Det var först efter lagändringen som Darin upplevde sig ha en kriminell livsstil. Darin beskriver en upplevelse av att vara tvingad att begå kriminella handlingar för att kunna tillgodose sitt narkotikamissbruk och att de element som tidigare gett en plats i samhället försvann i och med detta. Den förlust av barn, jobb och körkort som Darin beskriver innebär ur ett systemteoretiskt perspektiv att flera av de positiva subsystem som fanns i nätverket och som bidrog till ett ur samhällelig synvinkel önskat beteende plockades bort. Utöver detta beskriver Goffman (2011) att domen för ett lagbrott ofta kan utgöra grunden för uppkomsten av ett stigma. I Darins fall innebär detta att ytterligare en anledning till stigmatisering skapades.

Uppkomsten av den kriminella livsstilen kan enligt oss ses som en reaktion mot den stigmatisering som man utsätts för när man begår normbrytande handlingar. Berättelsernas innehåll visar på att vägen in i kriminalitet ofta grundar sig i ett upplevt utanförskap redan i tidig ålder. Detta utanförskap kan grunda sig i händelser som exempelvis tvångsomhändertaganden, diagnoser eller missbrukande föräldrar. I enlighet med begreppet tribalt stigma kan stigmat ärvas mellan olika medlemmar i en familj vilket innebär att ett barn kan stämplas som avvikande för att dess föräldrar ses som det. Detta är något som ger oss en förståelse för varför vissa av informanterna valde att inleda sina berättelser med att nämna sina föräldrars missbruk och kriminalitet. Även en diagnos kan enligt Goffman (2011) vara grunden i ett stigma. Informanterna blir på så vis redan som barn stämplade som annorlunda på olika sätt, något som kan ta sig välment uttryck genom exempelvis medlidande från omgivningen, extra hjälpinsatser från skolan eller offentligt stöd i annan form. Stigmat kan dock även tänkas medföra direkt diskriminering i form av att den stigmatiserade blir bemött med misstänksamhet eller till och med förakt. Såväl positiva som negativa särbehandlingar förstärker dock troligtvis individens uppfattning av sig själv som avvikande. Detta är något som missbruket och den kriminella vänskapskretsen under skoltiden hjälper individen att hantera. Alkohol och narkotika bidrar med positiva effekter som hjälper individen att undvika avvikandets konsekvenser, något som på sikt dock kan konstruera nya stigmat. Vänskapskretsen under skoltiden förser i sin tur individen med en gruppmedlemskap och en identitet och den är då inte längre avvikande utan en del i en grupp med normer som individen kan följa. Genom att på detta sätt hantera eller förmildra konsekvenserna av det ursprungliga stigmat reagerar omgivningen genom att via bestraffning stigmatisera individen på nytt, denna gång som missbrukare och kriminell. Därefter upprätthålls detta stigma genom isolerande straffformer som fängelse samt genom att minska förutsättningarna för en återanpassning med metoder som straffregister, något som i informanternas fall tycks ha lett till en förstärkning av det kriminella beteendet.

Sammanfattningsvis kan uppkomsten av den kriminella livsstilen ha sin grund i att individen hanterar samhällets förväntningar och förutsättningar på ett sätt som inte är kulturellt accepterat. Ett stigma kan således leda till en uppkomst av nya stigman i en process som för individen längre och längre ifrån samhället. Slutpunkten för detta är att individen negligerar de styrmedel i form av lagar och normer som samhället har skapat och detta är i sig grunden till att en kriminell livsstil uppkommer. Även om denna beskrivning inte är den enda vägen in i en kriminell livsstil är det dock en teori om hur en sådan kan grundas, en teori som lyfter samhällets delaktighet och inte minst en teori som skrämmande väl stämmer överens med de berättelser vi fått ta del av.

Att bryta med en kriminell livsstil

Merparten av informanternas berättelser berörde temat vägar ut ur en kriminell livsstil och tillbaka in i samhället. På grund av materialets omfattande art avgränsas presentationen av berättelserna till de aspekter som vi upplever att informanterna har lagt störst fokus på.

Resultat

Undersökningen visar att en kombination av viktiga händelser ofta ligger till grund då en person väljer att bryta med sin kriminella livsstil. Tove säger:

Jag har ju körkort, och jag kunde, jag kan fortfarande bli av med körkortet för det brottet som jag satt inne för nu. Så det var ju en grej. Nummer två är ju att jag fick skulder och hamnade hos kronofogden. Och sen så, min tjej sa ju också till mig att hon inte orkade vänta en gång till. Och plus att min familj, de blev också ledsna, så att... Plus att det är ju inte så roligt att sitta inne heller egentligen. Man är ju fast där och man måste göra som de säger och... du har ingen frihet där inne. Så det är ju det, med friheten och med tjejen och familjen och massa saker, kronofogden och körkort och allt sånt där. Så jag känner att jag ändå har en del möjligheter, jag har haft några olika jobb och jag har utbildning och körkort och jag kommer att förstöra allt det. Även om jag inte blir av med det just nu så nästa gång så blir jag det.

Tove lyfter de parallella händelser som tillsammans utgjorde en komplikation av den kriminella livsstilen. Tove beskriver tidigare i intervjun att det var under fängelsetiden som beslutet om livsstilsförändring fattades. Men också delar av nätverket tycks ha haft stor påverkan på beslutet. Just livsstilens konsekvenser för nätverket kombinerat med olika viktiga händelser lyfts också av flera andra informanter. Kim berättar om ett möte med sin mamma efter en överdos:

Och att vakna upp där efter all dimma, med slangar överallt och hon sitter och bara gråter på sängen och håller mig i handen och säger ”Snälla Kim, räcker det inte nu”. Det var ett jävla uppvaknande. Att se hur jag har sårat henne. Och visst, jag slutade ju inte för hennes skull, men det finns alltid orsaker, det var ju en hjälp på vägen, att få den verkligheten slängd i ansiktet. Jag var så svag att jag inte ens kunde stå upp på en våg och väga mig, de fick komma in med en sån rullstol med en våg på. Jag trodde till och med att de ljög när de sa att jag vägde 58 kg. Jag fick be dem väga om mig fem gånger, liksom. Att se sig själv i spegeln sittande på en rullstol och vara liksom 58 kg och ha en mamma gråtande vid sidan om. Det är inte roligt. Det var jävligt jobbigt. Och det var ju ett uppvaknande. Det här är ju inte jag, alltså. Inte någonstans. Det var ju inte detta som känns rätt.

Kim beskriver denna händelse som ett uppvaknande. Att se hur mycket mamman blivit sårad och att samtidigt upptäcka sin kropps tillstånd blev en startpunkt för valet att bryta med den kriminella livsstilen. Men samtidigt betonar Kim dessa händelser som ”en hjälp på vägen”, vilket enligt vår tolkning innebär att även om

de hade stor inverkan så var de inte avgörande i sig. Kim menar liksom de flesta andra informanter i studien att det som varit mest avgörande för att faktiskt kunna lyckas förändra sin livsstil är att vilja det själv. Robin betonar också detta:

Det krävs vilja och motivation. Annars går det inte. Min mamma har tjatat i flera år men det hjälpte inte. Man måste vilja själv.

Det dessa informanter lyfter är att det för dem inte spelat någon större roll vilka förutsättningar som funnits runt omkring. Så länge de inte själva velat arbeta mot förändring har de inte gjort det, åtminstone inte fullt ut. Detta har lett till att de återfallit i gamla banor och tankesätt.

Att få stöd och förtroende från omgivningen och att få känna gemenskap med andra som har varit i samma eller en liknande situation som en själv menar flera informanter är betydelsefullt på vägen ut ur kriminalitet. Detta kunde KRIS bidra med. Jean berättar:

KRIS är ju såna att de litar på dig i samma ögonblick som du går in genom dörren. Jag menar, vem litar på en kriminell knarkare? Men KRIS gör det och man behöver det någonstans för att orka förändra sig. Man behöver liksom förtroende direkt när man kommer från gatan för man är så van vid att ingen litar på en. Jag kommer ihåg första dagen på KRIS, jag hade haft samtal, så fick jag 500 kronor och de frågade mig om jag kunde gå ner och växla bara. Det var ett sätt för dem att visa förtroende för mig. Det hade varit så lätt att bara ta pengarna och sticka ut genom dörren. Då hade jag haft 500 kr till att köpa knark. Men den grejen var jättestor för mig, förtroende liksom! Så jag sprang ner för att växla och sprang tillbaka fort med pengarna. Då kände jag att någon litar på mig igen. Det betydde jättemycket.

Jean belyser liksom flera andra informanter i undersökningen vikten av att känna att någon litade på dem när de fattat ett beslut om att förändra sin livsstil. Det sätt på vilket KRIS agerade i detta fall gick enligt vår tolkning emot den förväntade misstroddheten som Jean var van att möta och fungerade som en motivation till att leva upp till ett tilldelat ansvar.

Förändring av umgänge anses bland informanterna vara en starkt bidragande orsak till varför man lyckats bryta med sin kriminella livsstil. Andra människor kan således tänkas utgöra samma viktiga funktion som KRIS gjort. Tove förklarar:

Alltså jag tror att man måste byta umgänge, för att om du umgås med människor som håller på med till exempel grova brott. Då är det jävligt svårt att själv sluta när du umgås med exakt samma människor, om de fortsätter. För de kommer ju fortsätta att ha den här livsstilen. Och så länge du umgås med människor som lever den livsstilen då är det svårt att inte ha den.

Tove lyfter relevansen av den påverkan umgängeskretsen kan ha på den egna personen. Ett viktigt element för att kunna bryta med den kriminella livsstilen tycks således vara att förändra sin umgängeskrets. Men det kan också föreligga en svårighet i det. Bland samtliga informanter talas det om en rädsla för att bli ensam och för utanförskap. Kim berättar om denna svårighet:

Det tuffaste med vägen tillbaka för mig, det har varit ensamheten. Det är lätt att ta på sig en offerroll. Man blir fruktansvärt ensam. Det är ju inte så att man helt plötsligt sådär klipper med alla vänner och allt det gamla och, även om det inte är riktiga vänner så blev det ju mina

vänner. Och helt plötsligt stå där helt själv. Och försöka kämpa mot den här ensamheten och inte trilla dit.

Kim belyser enligt vår tolkning att livsstilförändringen medförde en känsla av ensamhet, vilket hade sin orsak i det byte av umgänge som genomfördes. Det verkar som att det kan ta tid att skapa ett nytt nätverk samtidigt som det måste till ett uppbrott från det gamla nätverket.

Nätverket spelade på vägen ut ur den kriminella livsstilen för flertalet av informanterna en stor roll. Delar av informanternas nätverk fanns inte alltid närvarande från det att de påbörjade sin livsstilsförändring, utan tillkom i flera fall i senare skeden då de såg hur individen förändrades. Förtroendet upprättades genom positiv feedback från nätverket på de handlingar informanterna gjort. Kim berättar om ett telefonsamtal till sin pappa vid beslutandet om att söka hjälp:

Nej, tänkte jag, jag ringer min pappa. Han får komma och hämta mig.” Så jag lyfte telefonluren, och jag slog hans nummer säkert tjugo gånger innan jag vågade ringa upp. För i min värld så tänkte jag att han kommer ju säga ”Jag skiter väl i dig”. Avfärdat mig, tänkte jag. Men till slut så vågade jag ringa det här samtalet och det första han säger till mig är ”Var befinner du dig? Jag kommer och hämtar dig”.

Pappans positiva respons var av stor betydelse då den hjälpte Kim att förstå att det fanns stöd att hämta. Pappan spelade i detta läge en viktig roll och visade tecken på en vilja att stötta Kim från det ögonblick förändringen inleddes, vilket gick emot den förväntade reaktionen.

Ett annat viktigt element för att lyckas bryta med en kriminell livsstil som har framkommit under intervjuerna är möjligheten till sysselsättning. Flera av informanterna menar att det är ett bra sätt att få tankarna på annat håll samtidigt som det kan underlätta för att söka arbete. Gabriele berättar om den sysselsättning KRIS kan bidra med:

Men sen är det bra att vi har ju det här steget här att vi börjar härifrån KRIS. Och sen har KRIS ju second hand-affären som vi sköter. Och nu jobbar jag i köket här. Jag är ansvarig för köket och så.

Denna sysselsättning och detta ansvar kan ses som ett sätt att bidra till att stärka Gabrieles självförtroende och fungerar troligtvis även som merit vid framtida jobbansökningar.

Samtliga informanter talar om att de mött en svårighet att ta plats i samhället, eftersom synen på dem blivit färgad av deras kriminella bakgrund. Darin lyfter betydelsen av olika belastningsregister som en försvårande faktor:

Man hamnar ju i register, vilket gör det svårt att få jobb och bostad. Alla kollar ju upp en hela tiden. Jag hamnade ju inte i registret från början utan det var när lagen kom som jag fick en kriminell livsstil. Jag tycker synd om ungdomarna som åker fast idag, de har ju inga chanser att komma in i samhället.

Darin understryker en svårighet att komma in i samhället vilket belastningsregistren medfört. Ett flertal av informanterna i studien har dock på ett eller flera sätt fått hjälp av samhälleliga instanser. Gällande insatser från socialtjänsten betonar informanterna främst vikten av ekonomiskt bistånd. I övrigt

menar de informanter som haft andra former av insatser, exempelvis i form av behandling, att det inte har varit till någon större hjälp utan mer något man gjort på grund av tvång. I frågan om kriminalvården upplever samtliga informanter att fängelse är en dysfunktionell straffform. Frivårdsinsatser är dock något som några av informanterna upplevt vara hjälpsamt. Tove berättar om sin upplevelse av frivård och kriminalvård:

Jag tror att kriminalvården, många som jobbar där, de tröttnar och de kanske ser många som skiter i dem och beter sig illa och så och då så bara lägger de alla i en grupp och så tror jag de tappar lusten för att hjälpa någon. Medan frivården känns som att de är mer, de vill hjälpa folk att komma ur det på något sätt. När jag pratade med min frivårdskontakt, hon var ju skitbra, och gjorde allting hon kunde för att hjälpa mig. Så frivården tycker jag hjälper mig mycket med det här.

Tove gör här en tydlig skillnad mellan kriminalvård och frivård. För Tove representerar kriminalvård fängelse. Enligt vår tolkning tycks det också förekomma olika synsätt på klienterna.

Sammanfattningsvis visar undersökningen att vändpunkten bland informanterna då man bestämt sig för att bryta med sin kriminella livsstil ofta haft sin grund i flera viktiga händelser vilka tillsammans bidragit till en ökad vilja att ändra sättet att leva på. Informanternas väg ut ur den kriminella livsstilen och in i samhället har inte varit enkelspårig utan har sett olika ut från person till person, även om det tenderar att finnas gemensamma bidragande faktorer och försvårande omständigheter.

Analys

I samband med att informanterna i studien valde att bryta med sin kriminella livsstil skedde ofta flera parallella processer vilka utgjorde grunden för livsstilsförändringen. De parallella processerna kan delas in i tre huvudkategorier; egen vilja till förändring, omgivningens påverkan och att nå botten. De två sistnämnda hänger i flera av svaren samman då det ofta är påverkan på personer i det informella nätverket snarare än påverkan på den egna personen som betonas i relation till att man nått botten. Dessa två i kombination verkar också ha en stark påverkan på den tredje aspekten, egen vilja till förändring. Utifrån systemteoriens begrepp feedback kan detta förklaras genom att individen får negativ feedback från det informella nätverket på de kriminella handlingar den utför och att denna feedback slutligen påverkar individen till att inleda en exitprocess. Men även om det är en påverkande faktor så är det inte tillräckligt för att bryta med den gamla rollen.

Ebaugh (1988) belyser att individen i början av en exitprocess ofta upplever en vilshenhet och ambivalens till förändringen. I denna inledande fas behöver individen ofta hjälp, stöd och positiv feedback från omgivningen. Ett exempel ur vårt resultat på sådan feedback är när Kims pappa ställde upp då Kim fattat beslut om att söka hjälp. Denna respons ledde troligtvis till en insikt i att det fortfarande fanns människor i nätverket att söka stöd hos. I andra fall hade dock informanterna förlorat delar av sina nätverk vid den tidpunkt de beslutade sig för att inleda exitprocessen. Häri tycks det också föreligga en svårighet. Negativ feedback är en viktig beståndsdel i att en exitprocess ska inledas samtidigt som positiv feedback är betydande redan i exitprocessens första fas. Nätverket kan

liknas vid en studsmatta där negativa konsekvenser av handlandet gör att personen slår i botten och utvecklar en vilja till att starta förändringsprocessen men att det sedan är nätverket som genom att vid detta tillfälle visa stöd, förtroende och omtanke bidrar med den elasticitet som krävs för att studsas upp igen och bibehålla viljan. När båda dessa händelser sker inom ett kort tidsintervall tycks de ha en stor påverkan på individens möjligheter att lyckas.

I realiteten är det dock möjligt att de handlingar som individen utfört, som resulterat i den negativa feedbacken från nätverket vilken startade exitprocessen, har påverkat systemen i individens nätverk till en grad som gör att de är mindre benägna att skicka ut den positiva feedback som är så viktig för förändringen. Individen lämnar den kriminellt relaterade delen av nätverket bakom sig samtidigt som den i många fall ännu inte vunnit det övriga nätverkets förtroende. Detta kan medföra en känsla av ensamhet, något som Ebaugh (1988) och våra informanter belyser som ett stort hinder i förändringsprocessen.

Studiens informanter fick i stor omfattning det stöd och förtroende som krävs i denna fas från KRIS som i exitprocessens tidiga faser fungerade som en trygg plats att landa på i en tid då informanterna stod mellan två livsstilar. Ur ett systemteoretiskt perspektiv kan föreningen ses som ett formellt hjälpsystem som gav informanterna feedback och påverkade dem på så sätt att de tankemönster som var förknippade med den nya livsstilen förstärktes och de som var förknippade med den gamla försvagades. Informanterna som då blivit komponenter i systemet uppmuntrades genom feedback att tänka i samma banor som de andra deltagarna. Föreningens medlemmar kan under exitprocessen här tänkas ha agerat som signifikanta andra för individen, samtidigt som de själva utgjort exempel på att förändringen är genomförbar. KRIS bidrog även med en möjlighet för informanterna att bygga nya nätverk, något vars betydelse betonas av Ebaugh (1988) i exitprocessens fjärde fas. Ebaugh (1988) menar också att den tidigare identiteten med en social kategori eller roll kommer att kvarstå i en eller annan form under hela livet då man som före detta flyttar in i nya sociala roller. Den förra identiteten måste därför införlivas i nuvarande föreställningar och idéer om sig själv, vilket kan vara en delorsak till den ambivalens som individer i inledningsfasen upplever. KRIS kan tänkas fungera som ett sätt att hantera detta på då man i föreningen betonar att man är före detta kriminell. På detta sätt belyses inte bara personens nya identitet utan också dess förflutna, och det förflutna införlivas genom begreppet med den nya livsstilen. Detta kan även ses som ett exempel på att man gör något positivt av sitt stigma och i enlighet med Goffmans (2011) beskrivning använder den som en språngbräda in i en ny identitet. Genom att belysa sin bakgrund belyser man även indirekt att man klarat av bedriften att bryta med denna bakgrund samt att man har erfarenhet av vissa områden, och vänder det således delvis till något positivt.

Genom att bidra med konstruktiva faktorer kan föreningen tänkas ha agerat som ett substitut, alternativt ett komplement till den roll det informella nätverket spelar i exitprocessen. Då föreningen påverkade informanternas beteende påverkades i förlängningen också inställningen i informanternas informella system. En del omformningar i det informella nätverket kan dock troligtvis i sig påverka personen till att ändra tankemönster och i förlängningen också livsstil. Detta påstående styrks av Carlsson (2012) och Mossberg (2011). Exitprocessen behöver

således inte ta sig uttrycket att exitprocessen leder till att det informella nätverket omformas, utan en sådan omformning kan i sig leda till en exitprocess. Det kan tolkas som att de fungerar växelverkande, där exitprocessen påverkar nätverket och vice versa.

Sysselsättning är något som flera av informanterna menar är av väsentlig art för exitprocessens fortlöpande. Då en del av en kriminell livsstil utifrån studiens resultat innebär att man ska utföra kriminaliteten med egen vinning i åtanke, kan kriminaliteten i sig ses som en profession. En ny sysselsättning kan således fungera som en ersättning av denna del av den gamla livsstilen. Informanterna belyser dock även att externa faktorer på samhällsnivå i form av exempelvis belastningsregister påverkar deras möjlighet att bryta med den gamla livsstilen. Genom dessa register kan arbetsgivare och bostadsbolag se ifall personen har straffats. De fungerar således som ett hinder som medför att gamla roller upprätthålls. Brottsregistret finns kvar även efter att individen har åstadkommit beteendeförändring och det är också ett konkret exempel på hur stigmat kvarstår, då individen fortsätter att uteslutas ur den sociala gemenskapen. Uteslutningen verkar utifrån informanternas beskrivning även vara en konsekvens av vissa straffformer. Det tydligaste exemplet är fängelse som bokstavligen och bildligt omger individen med murar vilka separerar den från omvärlden. Genom att bli placerad med andra människor som har en kriminell livsstil kan det vara svårt att bryta de tankemönster man har. Även om fängelset kan utgöra en form av negativ feedback som kan trigga en exitprocess får man i ett sådant sammanhang kanske inte den positiva feedback som är så betydande i inledningsfasen av processen. Detta kan också vara en möjlig förklaring till den höga andel återfall i brott som sker efter avtjänat fängelsestraff och som nämns i studiens inledning.

Slutligen vill vi belysa att studiens informanter precis som Carlsson (2012) och Ebaugh (1988) lägger betydande vikt vid den egna viljan till förändring som centralt för att en livsstilsförändring ska kunna genomföras. Vår huvudsakliga slutsats liknar de tankar som Miller och Rollnick (2002) har om frivillighet som en grundläggande bas för att en förändring ska kunna komma till stånd. De skriver att inneboende motivation till förändring påverkas av såväl inre som yttre faktorer. Vi menar i likhet med detta att den egna viljan kan förstås som en avgörande inre aspekt, vilken påverkas av andra inre och yttre aspekter. En känsla av att ha nått botten har för studiens informanter haft en stor påverkan för att en vilja till förändring ska komma till stånd. Informella och formella hjälpsystem är sedan i sin tur viktiga för individens förutsättningar att kunna upprätthålla viljan och fullfölja det beslut om förändring som togs i samband med att de upplevde sig ha nått botten. Det finns också kvarhållande faktorer som exempelvis uteslutning, en känsla av ensamhet och nödvändighet av att förändra nätverket som å andra sidan kan bidra till att minska individens vilja till förändring. Beroende på samhälleliga förutsättningar och systemen i personens omgivning varierar omfattningen av de motiverande faktorerna såväl som de kvarhållande faktorerna, något som i sin tur sätter förutsättningarna för att kunna bryta med en kriminell livsstil.

Studiens huvudsakliga slutsatser

Informanterna har ombetts att beskriva vad en kriminell livsstil innebär för dem. Deras svar visar att tankemönster ofta är grunden i den kriminella livsstilen, vilket

präglas av en ignorans gentemot samhällets lagar och normer. Individen anser sig inte längre behöva följa de styrmedel i form av lagar och normer som finns i samhället. Man lever således efter sina egna lagar. Utöver detta ligger också ett motiv av egen vinning bakom de kriminella handlingarna i en kriminell livsstil, en vinning som inte sällan är av ekonomisk art och som grundar sig i ett behov av att försörja sig.

Studiens resultat belyser flera faktorer och samband som leder till att informanterna har utvecklat en kriminell livsstil. Flera av informanternas berättelser tar sin utgångspunkt i aspekter som kan ha bidragit till en känsla av utanförskap redan tidigt i livet. Under skoltiden har de sedan kommit i kontakt med droger och kriminalitet. Detta kan ses som ett sätt att hantera känslan av utanförskap men kan få negativa konsekvenser genom att bidra med stigma och ytterligare utanförskap som följd. Sambandet mellan en kriminell livsstil och missbruk betonas också och den förstnämnda blev i informanternas fall ett medel för att kunna finansiera det sistnämnda. Ytterligare något som bidragit till informanternas konstruktion av en kriminell livsstil är lagstiftning och belastningsregister. Lagstiftningen kriminaliserar missbruket parallellt med att belastningsregistret minskar möjligheterna att försörja sig på laglig väg. När informanterna på grund av samhällets styrmedel diskriminerats eller uteslutits från den sociala gemenskapen har de konstruerat en livsstil som innebär att de negligerar dessa styrmedels värde.

Vid uppbrottet från den kriminella livsstilen betonas den egna viljans betydelse. Undersökningen visar att en vilja till att ändra livsstil inte sällan uppkommer efter att individen nått botten. Individens känsla är då att den kriminella livsstilen blir ohållbar och denna känsla uppkommer främst genom feedback då individen ser hur dess agerande påverkar personer i nätverket. Personen behöver ofta efter att detta beslut har fattats hjälp i form av positiv feedback från informella och formella system för att förändringsprocessen ska kunna fullföljas. Här finns dock aspekter som kan minska förutsättningarna för förändring. Dessa är främst att det ofta tar tid för omgivningen att acceptera förändringen och visa tillit till personen. Även aspekter på samhällsnivå i form av lagstiftning kan påverka möjligheten till förändring negativt.

Avslutande reflektioner

Studiens slutsatser i ett samhällsperspektiv

Syftet med denna studie var att bidra med en ökad kunskap kring vilka faktorer och processer som kan vara betydelsefulla på vägar in i och ut ur en kriminell livsstil. Det framgår i studien att den mest betydelsefulla aspekten när det gäller att bryta med en kriminell livsstil är en egen vilja till förändring. Arbetet borde således inriktas mot denna vilja, ty den verkar utgöra en betydande byggsten för förändring. Genom motivationsinriktat behandlingsarbete kan individens vilja påverkas och stärkas. Det går av denna anledning att ifrågasätta den utveckling som skett från vård till straff och som nämns i tidigare forskning i studien. Många av de som har en kriminell livsstil blir någon gång klienter hos kriminalvården. Detta kan ses som en gyllene chans att fånga upp dem och erbjuda dem behandling vilket kan bidra till att de utvecklar en vilja och i förlängningen bryter med den kriminella livsstilen, något som är positivt både för individen och för samhället. Men det finns idag en dubbel dimension inom kriminalvården som står i vägen för detta. Farbring (2010) menar att den ökade säkerheten inom kriminalvården har resulterat i negativa effekter i det behandlingsklimat som krävs för att ett positivt förändringsarbete ska kunna ske. Ändå har kriminalvården enligt lag skyldighet att utforma verksamheten på ett sådant sätt att de främjar den intagnes anpassning i samhället. I studiens bakgrund framgår att samhället även sätter ramar genom politiska beslut och lagstiftning. Dessa ramar påverkar riskerna för att en kriminell livsstil ska utvecklas såväl som möjligheterna för individen att kunna bryta med en sådan livsstil. Kriminaliseringen av narkotikabruk är ett exempel som berörs i studien och som hade som syfte att fylla en preventiv funktion och visa avståndstagande gentemot narkotika. Samtidigt blir det med denna studie tydligt att den medförde konsekvenser då människor som inte tidigare haft en kriminell livsstil i samband detta fick det.

Studiens resultat kan fungera som en kartläggning över en del av de aspekter som styr en individ mot ett utvecklande av en kriminell livsstil, något som kan vara av intresse vid utformning av brottsprevention. Genom en kunskap om vilka aspekter som bidrar till kriminaliserat beteende får man också en kunskap om vad man ska inrikta arbetet mot för att förhindra att en kriminell livsstil tar form. Studiens fokus på vägar ut ur en kriminell livsstil kan också bidra med förståelse för och kunskap i hur arbetet med individer som redan har en kriminell livsstil kan eller bör utformas på bästa sätt. Vi anser slutligen att landets kriminalvård borde utformas efter resultat i vetenskapliga studier och att syftet med straffformer ska vara återanpassning till samhället snarare än bestraffning av personen.

I relation till detta kan Durkheims tankar om att samhället behöver kriminella lyftas, vilken nämns i tidigare forskning genom Collins (2008). För att gynna en känsla av gemenskap i samhället skapas förutsättningar för att människor ska begå kriminella handlingar. Utifrån detta resonemang kan kriminaliseringen av narkotikabruk sägas utgöra en sådan förutsättning och belastningsregister en annan. Vi förutsätter i studien att det primära syftet vad gäller det samhälleliga arbetet med kriminalitet är att minska den, men detta behöver ifall man utgår från Durkheims tankar nödvändigtvis inte vara fallet då kriminaliteten faktiskt tycks fylla en funktion.

Framtida forskning

Genom studiens fokus på hur yttre och inre faktorer styr individens vilja bidrar resultatet med material som kan öka förståelsen för kriminalitet utifrån den liberala och de radikala förklaringsmodellerna. Samtidigt läggs orsaksförklaringen till kriminalitet i enlighet med den radikala förklaringsmodellen på olika nivåer i samhället. Detta innebär att det finns sidor som inte lyfts fram. Situationella aspekter som sinnesstämning och tillfälle till att begå brott är exempel på delar som negligeras. Studiens resultat diskuteras inte heller utifrån det konservativa perspektivet där individuellt ansvar och kontroll över egna val betonas. Det föreligger en svårighet i att lyfta fram en synvinkel då de andra per automatik blir otydligare. Då man belyser det egna ansvaret flyttas fokus delvis per automatik ifrån de externa processer som påverkar individen, något som vi tillsammans med dess påverkan på individens vilja anser vara centralt i det sociala arbetet. Genom att belysa och arbeta med yttre faktorer som nätverk och sysselsättning kan klientens förutsättningar för en livsstilsförändring förbättras. Samtidigt kan denna betoning också agera som riktlinje vid en konstruktiv brottsprevention. Trots detta skulle det vara intressant med framtida forskning som utgår ifrån dessa aspekter som komplement till denna studie.

Till följd av studiens teori- och metodval negligeras också andra betydelsefulla faktorer helt eller delvis. Ett exempel på detta är kategorier som kön, etnicitet och ålder. Den teoretiska referensramen berör knappt dessa aspekter och i de fall som någon av kategorierna berörs, exempelvis genom begreppet tribala stigman, sätter studiens metodrelaterade fokus på anonymitet stopp för en sådan analys. Då dessa element inte tas i beaktande kan det resultera i att svaren inte betraktas mot sin bakgrund och därför inte görs full rättvisa. Genom att inte ta hänsyn till dessa kategorirelaterade faktorer går också möjligheten att belysa och analysera diskriminering och normer som är kopplade till dessa kategorier förlorad. Brottsförebyggande rådet belyser att hela 80% av de som misstänktes för brott under år 2007 var män (BRÅ-rapport 2008:23). Detta är en markant skillnad som gör det rimligt att dra slutsatsen att det antingen finns en biologisk skillnad som kan förklara mäns högre kriminalitet eller att det finns någonting i den manliga könsrollen som hos en del män leder till ett kriminellt beteende. Genom en genusanalys kan man således troligtvis utöver att studera skillnader mellan män och kvinnor också finna en delförklaring till varför människor generellt väljer att begå brott. På detta sätt finns det möjlighet att undersöka vilka normer som bidrar till kriminalitet.

Ämnet skulle också kunna undersökas ur ett utvecklingspsykologiskt perspektiv. Bergström (2012) beskriver hur människors uppväxtmiljö och arv påverkar riskerna att hamna i kriminalitet. Vi har under studiens gång också reflekterat över att informanternas berättelser ofta tar sin utgångspunkt i tidiga barndomsupplevelser. Vår teoretiska referensram har dock inte givit oss möjligheten att göra en djupare analys av detta.

Forskningen på området behöver generellt sett breddas. Forskningen bidrar med kunskap till det sociala arbetet och till utformningen av kriminalpolitik. Det ligger dock i samhällsliga makthavares händer att fatta beslut som ligger i enlighet med denna forskning.

Referenslista

Almerud, A. (2012) ”Att bryta en kriminell livsstil - En kvalitativ undersökning av KRIS-medlemmars erfarenheter av att bryta med kriminalitet”. C-uppsats, Linnéuniversitetet.

Andersson, R. (2002) *Kriminalpolitikens väsen*. Stockholm: Stockholms universitet.

Bergström, G. (2012) *Kriminell livsstil*. Lund: Studentlitteratur.

Berman, A. H. & Farbring, C. Å. (red.) *Kriminalvård i praktiken: strategier för att minska återfall i brott och missbruk*. Lund: Studentlitteratur.

Bryman, A. (2011) *Samhällsvetenskapliga metoder*. Malmö: Liber.

BRÅ-rapport 2000:21 *Kriminaliseringen av narkotikabruk: En utvärdering av rättsväsendets insatser*. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

BRÅ-rapport 2008:23 *Brottsutvecklingen i Sverige fram till år 2007*. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Carlsson, C. (2013) ”Using ’Turning Points’ To Understand Processes of Change in Offending: Notes From a Swedish Study on Life Courses and Crime” I Sarnecki, J. & Sivertsson, F. (2013) *Att bryta med en kriminell livsstil - Livshistorier från The Stockholm Life-Course Project*. Norrköping: Kriminalvården.

Carlsson, C. & Pettersson, L. (2013) ”Life after prison - Consequences of imprisonment in Sweden” I Sarnecki, J. & Sivertsson, F. (2013) *Att bryta med en kriminell livsstil - Livshistorier från The Stockholm Life-Course Project*. Norrköping: Kriminalvården.

Christie, N. (2005) *Lagom mycket kriminalitet*. Stockholm: Natur och Kultur.

Clark, M. (2011) “Exploring the criminal lifestyle: a grounded theory study of Maltese male habitual offenders” *International Journal of Criminology and Sociological Theory*, Vol. 4, No. 1, June 2011, 563-583

Collins, R. (2008) *Den sociologiska blicken: Att se bortom det uppenbara*. Lund: Studentlitteratur.

Ebaugh, H.R.F. (1988) *Becoming an ex. The process of role exit*. Chicago & London: The University of Chicago Press.

Estrada, F. (1999) *Ungdomsbrottslighet som samhällsproblem: Utveckling, uppmärksamhet och reaktion*. Stockholm: Stockholms universitet.

Farbring C. Å. (2010) "Minska antalet återfall: Perspektiv på behandling" I Berman, A. H. & Farbring, C. Å. (red.) *Kriminalvård i praktiken: strategier för att minska återfall i brott och missbruk*. Lund: Studentlitteratur.

Goffman, E. (2011) *Stigma: Den avvikandes roll och identitet*. Stockholm: Norstedts.

Hedin, U-C. & Månsson, S-A. (1998) *Vägen ut! Om kvinnors uppbrott ur prostitutionen*. Stockholm: Carlssons Bokförlag.

Johnsson, E, Laanemets, L. & Svensson, K. (red.) *Narkotikamissbruk - debatt, behandling och begrepp*. Lund: Studentlitteratur.

Krantz, L. & Lindsten, K. (2008) *Kriminalvårdens redovisning om återfall*. Norrköping: Kriminalvården. <www.kriminalvarden.se> (Hämtad 2013-11-26)

KRIS <<http://kris.a.se/info/>> (Hämtad 2013-11-16)

Kristiansen, A. (2009) "Frågan om att knarka eller inte knarka. Ett sociokulturellt perspektiv". I Johnsson, Eva & Laanemets, Leili & Svensson, Kerstin (red.) *Narkotikamissbruk - debatt, behandling och begrepp*. Lund: Studentlitteratur.

Kvale, S. & Brinkmann, S. (2009) *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.

Merton, R. K. (1957) *Social Theory and Social Structure*. New York: The Free Press.

Mossberg, J. (2011) *Att bryta med en kriminell livsstil - upplevelser om vägen ut ur kriminalitet*. C-uppsats, Göteborgs universitet.

Payne, M. (2008) *Modern teoribildning i socialt arbete*. Stockholm: Natur och kultur.

Repstad, P. (2005) *Sociologiska perspektiv i vård, omsorg och socialt arbete*. Lund: Studentlitteratur.

Sahlin, I. (2008) *Brottsprevention som begrepp och samhällsfenomen*. Lund: Arkiv.

Sarnecki, J. & Sivertsson, F. (2013) *Att bryta med en kriminell livsstil - Livshistorier från The Stockholm Life-Course Project*. Norrköping: Kriminalvården.

Schjödts, B. & Egeland, T.A. (1994) *Från systemteori till familjeterapi*. Lund: Studentlitteratur.

Thomassen, M. (2007) *Vetenskap, kunskap och praxis: Introduktion i vetenskapsfilosofi*. Malmö: Gleerups Utbildning.

Thurén, T. (2007) *Vetenskapsteori för nybörjare*. Stockholm: Liber.

Seagram, B. M. & Ginsburg, J. I. D. (2010) ”Att skapa relationer med klienter för att minska återfall och underlätta återanpassning” I Berman, A. H. & Farbring, C. Å. (red.) *Kriminalvård i praktiken: strategier för att minska återfall i brott och missbruk*. Lund: Studentlitteratur.

Vetenskapsrådet (2002) *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*.

Walters G.D. (1990) *The criminal lifestyle: Patterns of serious criminal conduct*. Newbury Park: Sage.

Bilagor

Bilaga 1 - Frågeguide

Tema 1 – Vägar in i kriminalitet

1. Berätta lite om din bakgrund?
  - Socialt umgänge
  - Sysselsättning
  - Kontakt med statliga myndigheter
  - Familjesituation
2. Berätta om hur det gick till när du började begå kriminella handlingar?
  - Socialt umgänge
  - Missbruk
  - Ekonomi
3. Vad innebär en kriminell livsstil för dig?

Tema 2 – Vägar ut ur kriminalitet

Vilka faktorer upplever den före detta klienten som viktiga för att kunna bryta med en kriminell livsstil?

1. Vad var det som gjorde att du valde att bryta med kriminalitet?
  - Anhöriga
  - Arbete
  - Komplikationer
  - Kriminalvården
2. Varifrån fick du hjälp och stöd för att förändra ditt liv?
  - Nätverk
  - KRIS
  - Samhället (kriminalvården, socialtjänsten osv.)

Vilken roll spelade kriminalvårdens insatser när det gällde den före detta klientens väg ut ur en kriminell livsstil?

1. Vilken typ av insatser kunde kriminalvården bidra med?
  - Professionella kontakter
  - Aktiviteter
  - Stöd
2. Hur kunde dessa insatser hjälpa dig på din väg ut ur kriminalitet?
3. Vad betydde dessa insatser för dig?

Vilka svårigheter finns med att bryta med en kriminell livsstil?

1. Vilka svårigheter upplevde du fanns med att bryta med en kriminell livsstil?
  - Identitet
  - Hinder mot arbetsmarknaden (brottsregister)
  - Socialt umgänge
2. Vad gjorde du för att komma förbi svårigheterna?
  - Utbildning
  - Byte av socialt umgänge
  - Byte av miljö
  - KRIS

Hur ser dina tankar och planer kring din framtid ut?

Finns det någonting vi har glömt att fråga om men som du ändå tror kan vara relevant för vårt arbete? I sådana fall, vad?